*Podává spisovatel.*

PŘÍSPĚVKY

# K DĚJINÁM ŽIDŮ

V DOBĚ JAGELLONSKÉ.

PODÁVÁ

JAROMÍR ČELAKOVSKÝ.

(OTISK Z ČASOPISU ČESKÉHO MUSEA.)

V PRAZE.

NÁKLADEM SPISOVATELOVÝM.

1898.

# ÚVOD.

Doba panování králů Vladislava a Ludvíka z rodu Jagellonců vyznačuje se tím, že následkem poklesnutí moci královské valná část práv a důchodů královských přešla do rukou stavů, zejména vyšších, a že následkem toho v ústrojí našem společenském nastaly závažné změny na úkor právního postavení obyvatelstva nešlechtického.

K právům královským počítal se také od dávných časů t. zv. *regál židovský*, mocí kterého panovníkům českým příslušelo výhradné právo „držeti židy“ a z jich obchodů rozmanitým způsobem těžiti. [1]) Židé, jsouce považováni za služebníky komory královské (servi camerae regiae), byli následkem toho *lidé královští*, v ochraně krále a jeho úředníků stojící, kteří sídlili ve městech neb na statcích královských ve zvláštních ulicích neb osadách, a kteří, i když se stěhovali na zboží soukromé vrchnosti, měli tak činiti toliko se svolením královským, zůstávajíce při tom poplatnými vedle vrchnosti i králi. [2]) Při tom právo zákonodárné ve věcech židovských příslušelo

[1]) Regál ten předpokládají výsady, jež vydal r. 1254 král Přemysl Otakar II „*universis* Judeis in regno nostro et dominio constitutis“, a v nichž škůdcové židů zovou se „dissipatores camere *nostre*“. (Čelakovský, Sbírka pramenů práva městského [= Sb.] I str. 8.) — V čl. IX Zlaté bully z r. 1356 stvrzuje se králi Českému právo „Judeos habere“ (Harnack, Das Kurfirstencollegium str. 222) a Majestas Carolina v čl. CXI, jednajíc „de solutione census per Judeos“ předpisuje, že i židé „in bonis nobilium residentes“ mají platiti úroky do komory královské, a že každý, kdo se tomu protiví, má jako buřič proti králi býti trestán. V čl. CXII „de hereditate Judeorum“ pak ustanovuje, že statek, jejž žid v dluhu obdrží, spadá do komory královské a toliko se svolením krále smí býti prodán (Archiv Český III str. 166 a 167).

[2]) Příklady královských propůjček na držení židů nejsou četny. Zachovaly se na př. dva z doby krále Jana, kde s právy královskými nejhorším způsobem bylo kupčeno. Srov. listy tohoto krále z r. 1322 a 1334, v kterých Konrádu biskupu Olomúckému a Petru z Rožmberka dává právo držeti čtyry židy „quatuor Judeos hospites“ (Emler, Regesta III str. 319 a IV str. 3).

toliko králi; na něho také náleželo upravovati organisaci a kompetenci zvláštních úřadův a soudů nad židy, jež byl z pravomoci pravidelných úřadův a soudů vyňal. Stalo se to tak, že zejména v Praze v závažnějších případech soudních soudil židy druhdy *nejvyšší komorník*, později *královský podkomoří* a v menších věcech zvláštní *židovský rychtář* od úřadů komorních dosazovaný (obyčejně křesťan a rychtář městský); ačli strany nepodvolily se zvláštnímu smírčímu soudu, na kterém soudili *mistři židovští* dle práva židovského. Vlastní správu v osadě židovské obstarávali pak s rychtářem židovským zvláštní *starší židovští Pražští* pod dozorem úředníků komory královské, jsouce ve věcech finančních pomocnými orgány komory při vybírání platův a berní i od židů venkovských.

Král pak poskytoval těmto „svým“ lidem ochranu při provozování obchodu a lichvářství, pomáhaje jim při dobývání pohledávek a stanově výši úroku neb lichvy, již bráti směli. Čím byla větší výše úroku neb lichvy, tím větší mohl arci býti podíl, jejž měla komora královská ze zisku z obchodů židovských docíleného. Mělo-li lichvářství židovské za následek přílišné chudnutí lidu, ano časem nespokojenost a bouření jeho, pomáhal král povolováním příročí na placení dluhů židovských aneb prohlašoval docela dluhy takové za neplatné. Pohlížejíce pak vůbec králové a jich úředníci komorní na osady židovské jako na úly, z nichž se časem med vybírá, jichžto včelám ale popřává se volnost a možnost nové plástvy medu naklásti, ukládali na ně dosti libovolně platy a pořizovali časem s jich majetkem tak, jakoby neměla vzniknouti pochybnost o tom, že židé jsou „komorou královskou“. Při tom všem ochrana jim poskytovaná, s kterou souviselo právo trpěti i netrpěti židy v zemi, i prospěch, jejž židé ochráncům svým poskytovali, vedly k tomu, že židé přes všechny pohromy vždy znovu zase se vzpamatovali, a třebas za lidi osobně nesvobodné byli považováni, přece ve zřízení společenském jakožto živel obchodnicky vyškolený a hospodářsky časem dobře postavený druhdy důležitější postavení zaujímali, nežli mnohá jiná domácí právně svobodnější třída společenská.

Ve válkách husitských i v napotomním bezkráloví právní jich postavení se ale pozměňuje tím, že práva, jichž druhdy

vykonával nad nimi král, začínají přecházeti namnoze na obce městské a vrchnosti;[3]) avšak za krále Jiřího opravdové snahy po obnovení moci královské vedou též k tomu, že i regál židovský přichází opět namnoze k dřívější platnosti. Děje se tak aspoň potud, že židé kdekoli usedlí stávají se opět poplatníky komory královské a podléhají soudnictví královskému. Za Jagellonců ale vše se opět pozvolna mění v horší.

Regál židovský přechází z rukou krále rok od roku vždy více a konečně docela v ruce stavů. Počet *královských* židů, kterým král stanoví podmínky trpěného pobytu v zemi, se menší a počet židů *panských, rytířských* a *městských* se stále více přimnožuje.

Vrchnosti a obce městské jsou to, jež židy berou v ochranu, číníce je lidmi sobě poplatnými neb i dědičně poddanými, a jež upravujíce právní jich poměry hledí z obchodů jich stejně kořistiti, jako druhdy činili králové a jich úředníci. Postoupení správy země do rukou stavovských usnadňuje velice tento převrat v právním postavení židův a i opakující se časté bouře proti nim po městech přispívají k tomu. Židé, držíce vždy s těmi, kteří mají moc, jsouce nuceni hledati výživu v lichvě a v neřestech a jsouce mnozí zabořeni v blátě nevědomosti, bídy a pověry, zavdávají sami podnět k nepřátelskému smýšlení a k usilovnému domáhání se křesťanského obyvatelstva po osvobození se z jich jha a to pomocí vypovídání jich ze země neb aspoň z měst, a snahy takové jsou vítanými a často chytře nastrojenými prostředky, kterými králi všechna práva nad židy na prospěch stavů se odjímají. Takovým způsobem u nás celá třída společenská — židovstvo — v době Jagellonské z panství královského přechází docela do područí stavovského a tím zhoršuje větším dílem právní své postavení, jsouc nucena sloužiti na místě jedinému

[3]) V právech Soběslavských z r. asi 1440 ustanovuje se, že „na židovském súdu jmá seděti křesťanský rychtář a dva přísežná, aby se křesťanóm pravda stala“, kdežto konfiskované zboží žida že má spadnouti na krále (Erben, Výbor z liter. české II str. 324 a 334). Ustanovení Majestatis Carolinae o placení úroků do komory královské se strany všech židů (srov. pozn. 1) zkroutil český překladatel, přívrženec to panské jednoty, v době krále Jiřího tak, že prý židé mají platiti králi úroky jenom tehdy, „kdyžby které dědiny vladyčie nebo jiné svobodné měli a držali“. (Jireček, Cod. j. boh. II 2 str. 175.)

pánu mnoha pánům a dostávajíc se tím do mnohem příkřejšího postavení k ostatnímu obyvatelstvu.

Vylíčiti průběh i příčiny těchto proměn jest účelem těchto řádků. Bylyť sice dějepisci našimi v novější době mnohé stránky zajímavých dějin židovstva v zemích českých osvětleny;[4]) avšak tyto proměny, které nastaly v právním postavení jeho v době Jagellonské, jsou velmi poučny pro tehdejší dějiny společenského ústrojí u nás a posavadní jich vylíčení dá se přece ještě v některém ohledu doplniti, tak že bude snad omluveno, když právní historik opětně překopává toto už dosti často obdělávané pole. Netřeba podotýkati, že mu při tom může jíti toliko o účely vědecké a že není jeho vinou, jestliže příspěvky tyto poskytnou nepěkný obraz převládajícího na sklonku středověku sobectví panujících tříd společenských, jakož i náboženského fanatismu, plemenné zášti a pověrčivosti tříd ovládaných.

## I

Patnácté století znamená pro židovstvo vůbec dobu velkých pronásledování a útisků v celé takořka západní a střední Evropě. Není snad ani jediné románské neb německé země, z které by nebyly se zachovaly z té doby zprávy, kterak tam se židy bylo krutě nakládáno, až konečně byli nuceni odtamtud buď na jih do Afriky neb na východ se stěhovati. Netoliko náboženský fanatismus, který židům kladl za vinu nejnesmyslnější provinění, a netoliko zištnost jich ochránců a pánů, kteří vypovídajíce židy obírali je o poslední; nýbrž i neutěšený hospodářský stav obyvatelstva, na kterém lichvářství a šmejdy židů měly valný podíl, podněcovaly nenávist lidu k nim. Podle okolností přistupovaly k těmto hlavním příčinám druhdy i jiné důvody rázu politického. Tak rakouský vévoda Albrecht V, zeť krále Sigmunda, vypověděl židy na věčné časy z obojích Rakous a r. 1426 také z města

[4]) Srov. pojednání A. *Rybičky* ve Zprávách Kr. Č. Spol. Nauk r. 1872 a v Sborníku historickém I str. 270, J. *Emlera* v ČČM. 1866 str. 155; V. V. *Tomka* v Dějepisu města Prahy, zejména I str. 289, II str. 215 a VIII str. 471 násl.; Z. *Wintra*, Kulturní obraz českých měst I str. 171 násl.; J. E. *Scherera*, Übersicht der Judengesetzgebung in Oesterreich (otisk z Österr. Staatswörterbuchu) str. 10 násl.; k tomu též texty privilegií židovských, jež jsem otisknul v Sb. I.

Jihlavy, v jehož držení se nalézal, poněvadž prý židé v tehdejších válkách drželi s Husity, těmto služby vyzvědačské konajíce.[5]) Za syna jeho krále Ladislava Pohrobka židé r. 1453 vlivem papežského komisaře mistra Jana Kapistrana po strašném pronásledování jsou vypuzeni ze Slezska, a král ujav se Moravy vypověděl je ve dvou následujících letech také z Brna, Olomúce, Znojma a Nového města Moravského, jsa k tomu zelotskými kázáními tohoto mistra připuzen.[6]) Následkem toho židé na Moravě utekli se z královských měst pod ochranu soukromých vrchností. Toliko měšťané Uherského Hradiště vymohli si 13. září 1454 na mladém králi výsadu, že z jich města židé nemají býti vypuzeni, nýbrž že mají býti postoupeni obci se všemi důchody.[7]) V ten čas i v jiných západoevropských zemích došlo k pronásledování židů, při čemž židům opouštějícím svá sídla všechen majetek je konfiskován.[8]) Když pak r. 1492 donuceni byli králem Ferdinandem katolickým i ze Španěl se vystěhovati, nastalo mocné hnutí po jich vypuzení zejména též v zemích domu rakouského, kde se ještě byli udrželi. Maxmilian vypověděl je r. 1496 na žádost stavů ze Štýrska a Korutan, a v následujících letech bylo jim i Krajinu a Tyrolsko a ostatní dědičné země domu rakouského opustiti.[9])

Protižidovská tato horečka nejednou v století tom zasáhla též Čechy; avšak domohla se závažnějšího výsledku toliko v několika městech a na panstvích strany pod jednou. V ostatní části země obydlené obyvatelstvem, jež se přidrželo strany pod obojí, a zvláště v Praze, vypukly sice nejednou bouře proti židům a bylo také nejednou usilováno po jich vypovězení ze země; avšak úsilí to mělo za následek pouze zhoršování jich právního postavení a konec konců podobně jako v Polsku

[5]) Scherer u. m. str. 4 a D'Elvert, Iglau str. 53.

[6]) Grünhagen, Geschichte Schlesiens I str. 282 a Zeitschrift für Geschichte Schlesiens VI str. 378. Ohledně Moravy srov. D'Elvert, Brünn str. 142; Müller, Olmütz str. 100 a Scherer u. m. str. 17.

[7]) Orig. v archivu m. Uh. Hradiště.

[8]) O vypovězení židů na př. z Bavorska a sice z Mnichova r. 1442, z Landshutu r. 1450, z Pasova 1477 a z Řezna 1478 srov. Riezler, Geschichte Baierns III str. 356, 372, 374, 508 a 777.

[9]) Krones, Geschichte Oesterreichs II str. 597 a III str. 56 násl.; Scherer u. m. str. 7 násl.

Uhrách zůstalo pravdou staré přísloví, že „pokudž slovou sedláci lidé, potud v Čechách zůstanou židé“.[10])

Příčinu toho sluší hledati kromě jiných okolností v tom, že na zachování stálých důchodů ze židů měli velký zájem nejprve král a jeho komora; a když valná část židů stávala se vrchnostem neb obcím poplatnou, tu že i tito noví jich pánové, ochráncové a těžaři sdíleli náhled pana Lva z Rožmitála, jenž pomocí regálu židovského nejvíce byl zbohatnul, že „nemůže to býti příjemné, když jeden druhého neřádně o židy připraviti chce, poněvadž na nich jest několik set platu“.[11]) Arci „připraviti o židy“ krále, ať řádně či neřádně, nebylo současníkům p. Lva z Rožmitála ani jemu samému „nepříjemno“, ani konečně obtížno v dobách, kdy neblahé finanční poměry nutily krále pozbavovati se stálých důchodů. Jak také uvidíme, valná část šlechty nečinila proti tomu žádných námítek, když král židy ze svých měst královských vypovídal, ano časem sama k tomu podněcovala; avšak vzpírala se ve vlastním zájmu vypovězení jich z celé země. Rady pak většiny královských měst, zejména Starého města, stojíce pod nátlakem prostého lidu, jenž se domáhal vypuzení židů z měst i ze země, avšak spatřujíce ve vystěhování jich toliko z měst nevýhodu pro městský stav, používaly konečně také hojně této příležitosti, aby poskytovaly židům samy ochrany a aby přiváděly je raději k sobě do poddanství z rukou královských, nežli k někomu z vyšších stavů.[12])

Pokud král Vladislav vládnul jenom v Čechách, jsa nucen smlouvou Olomúckou z r. 1479 postoupiti králi uherskému Matyášovi moc nad zeměmi přivtělenými, byl poměr jeho k židům stejně příznivý jako za jeho předchůdce krále Jiřího,

[10]) Srov. poznámku při příl. č. XIX.
[11]) Archiv Český VII str. 47.
[12]) Lippert v Mitth. f. G. d. D. V str. 138 líčí věc tak, jakoby po válkách husitských panující český živel ve městech, nemoha prý židům nikterak se na roveň postaviti a s nimi soutěž vydržeti, co se týče jich zručnosti a pilnosti, byl usiloval o jich vypuzení ze země; kdežto prý staré měšťanstvo německé, jsouc židům rovnocenné, nepotřebovalo se jich soutěže báti, a proto je ve městech trpělo. Tvrzení to, vycházející z frázovitého stanoviska „nerovnocennosti českého živlu“, spočívá na nesprávných předpokladech, stojí ve přímém odporu s nepopiratelnými historickými fakty a jest až nepochopitelno při muži, jenž získal si od té doby jméno objektivného učence.

i požívali židé dosti dlouho nerušeného pokoje. Svědčí tomu i okolnost, že r. 1478 starší židé Pražští dali dobrovolně svolení králi, aby hřbitov židovský na Novém městě byl zrušen a na ulici proměněn, a že židé v ten čas jistý počet domů v Jámě — tedy uprostřed Nového města — mohli koupí nabýti.[13]) Rok na to povolil sněm berni, ustanoviv, že král má vyměřiti berniční povinnost městům i židům *„jakožto komoře své"*.[14]) V čas bouřky Pražské r. 1483 udeřil ale lid také na židy a pobral jim „množství veliké od stříbra, od zlata, od klenotův, od šub čistých a drahých". Mnozí páni i měšťané přišli tím o věci zastavené v židech, a král těžce nesl, že mu Pražané *„na komoru jeho* sáhli". Bylo proto jednáno o náhradu škody na sněmě v Kutné Hoře v únoru 1484 a 24 září o. r. byla konečně uzavřena smlouva s králem, kterou Pražané zavazovali se vrátiti vše, co židům bylo pobráno, když kdo u koho by se co svého uptal. Zároveň bylo smluveno, aby židé, „kteříž jsú v Praze, *vedle práv se zachovali"*.[15])

Ustanovením tím stvrzeny jsou židům v Praze staré jich výsady, jež posledně, pokud víme, král Ladislav r. 1454 jim schválil, aby mohli bezpečně a pokojně v zemi bydleti a obchody vésti. Dle těchto výsad[16]) židé měli zůstávati v ochraně krále a jeho jménem měl, jak už jsme řekli, podkomoří neb jiný úředník je spravovati a souditi, pokud nešlo o menší rozepře soudní mezi nimi (causae inter Judeos), v kterých místní soud židovský byl příslušný. Pohnal-li žid šlechtice o dluh, neměl býti příslušným soud zemský, nýbrž zvláštní soud, kterému král takovou při přikázal, a už před válkami husitskými uznávala se v takovýchto případech příslušnost *soudu purkrabského* na hradě Pražském. Každé provinění proti osobám a majetku židů, zejména poškozování jich hřbitovů a škol, mělo se jako útok na komoru královskou trestati. Obviňovati židy, že požívají lidské krve k úkolům rituálním,

[13]) Staří letopisové str. 246; Tomek u. m. VIII str. 155 a 471.

[14]) Palacký, Děj. n. Č. V 1 str. 196. Sněm snesl se napotom 1 října r. 1487, že židé mají také králi dáti znamenitou berni a pomoc na vyplacení Kolína, „poněvadž země užívají a lichvy znamenité berú". (Archiv Č. IV str. 520.)

[15]) Staří letopisové str. 236, Tomek u. m. VIII str. 476 a X str. 42, 59, 63 násl. a Goll ve Zprávách Kr. Č. Spol. Nauk 1878 str. 181.

[16]) Čelakovský, Sb. I str. 5—9, 99, 179 a 237.

přísně se zakazovalo. Peněžní obchody, jež hlavně vedli, upraveny byly podrobnými předpisy. Směli půjčovati peníze křesťanům netoliko na ruční zástavy neboli *základy*, t. j. na zastavené věci movité, nýbrž i na dlužní úpisy čili *listy* s rozmanitými pokutami, jako zejména s vězením a ležením, s čímž právě souvisela soudní moc purkrabího Pražského jakožto strážce vězení královských i soukromých. Rovněž bylo jim dovoleno půjčovati na nemovitosti, když zastavení i případné postoupení jich věřiteli v listech neb v přiznáních dlužníka, do register purkrabství Pražského neb do knih městských zapsaných, bylo výslovně vymíněno. Půjčky ty mohli pak židé uzavírati za výhodnějších podmínek, nežli křesťanům bylo dovoleno. Kdežto křesťanům církev nedovolovala vůbec bráti úroky z půjček a braní úrokův i ze světské strany za špatný obyčej bylo považováno,[17]) bylo židům dovoleno bráti úroky v neobmezené výši a po měsíci i úroky z úroků Po roce nabyl žid práva prodati základ, a nebyl-li po roce a dnu vyplacen, připadal mu dokonce ve vlastnictví (dle tak zv. lex commissoria). Byl-li pak základ křesťanu ukraden neb uloupen a židu zastaven, nebyl povinen žid bez zaplacení dluhu s úrokem jej vlastníku vydati, když odpřisáhnul, že o krádeži neb loupeži nevěděl. Toliko roucho kostelní neb zkrvavené nesměl žid bráti v zástavu, a vzal-li, upadnul v pokutu. Pokud se pak práva zástavního k nemovitostem týče, dle zemského práva bylo dlužníku obyčejně zástavnímu věřiteli postoupiti zastavenou nemovitost, aby ji držel a užíval až do vyplacení, a teprve pozvolna vyvinulo se zástavní právo bez postoupení nemovitosti na základě pouhého zápisu do desk zápisných; židům ale zřizovala se pravidlem na nemovitostech zástavní práva bez odevzdání jich v držení aneb, jak praví Všehrd, „bez správy". Prodal-li vlastník nemovitost takto židu zastavenou, prodej byl neplatný; a nebyla-li nemovitost po roce vyplacena, mohl žid buďto se svolením krále ji prodati nebo uvázati se v držení její a držeti ji až do vyplacení. Vlastníkem svobodného statku se arci žid státi nemohl. Výsady tyto týkaly se tedy větším dílem práva obligačního a zástavního, a poněvadž obsah jich

[17]) Srov. Hennera, Kapitola z dějin úroku a lichvy v XXI roční správě Obchodní akademie v Praze na r. 1898.

celkem se zásadami práva římského se shodoval a právo římské v těchto kusech hlavně vlivem židův a kupců v křesťanském světě platnosti se domohlo, mohl král Ladislav r. 1454 tvrditi, že „císařská svatá ustanovení židův obecným právem římským požívati usuzují“.[18])

Pochopitelno, že králi Vladislavu, jemuž židé čeští odváděli značné roční platy a jemuž také často vypomáhali v peněžních nesnázích, záleželo na tom, aby zůstávala v platnosti ustanovení, jež dávala jim možnost obohacovati se, arci na úkor křesťanů, a že nelibě nesl, když křesťanští poddaní židům v těchto peněžních obchodech překáželi neb s nimi soutěžili. Proto r. 1484 král na plném soudu zemském vynesl přísný nález, že křesťanským věřitelům má se dávati ze sta kop toliko deset kop úroku, když půjčí na listy neb zástavy, a že ten, kdoby proti tomu učinil, má za zločince býti považován a peníze takto neřádně jím půjčené mají králi připadnouti.[19]) A když následkem tohoto zákazu „někteří křesťané dávali své peníze mezi židy, aby jimi spolu lichvili“, usnesl se sněm 1 října 1487, že každý křesťan, který se toho dopustí, má býti kázán a že peníze jím půjčené propadnou z polovice na krále a z polovice na toho, kdož se toho uptá a na krále vznese.[20])

Zdá se, že zákony ty způsobily odpor v jisté části šlechty, jež snad na tomto lichvaření měla podíl. Následkem toho viděl se král nucena r. 1490, nejspíše před samým odjezdem do Uher, vydati zápověď, že židé nemají více na listy a na zápisy v registrech purkrabství Pražského křesťanům půjčovati.[21]) Máme za to, že tím hlavně mělo se židům zabrániti, aby více na nemovitosti nepůjčovali a aby tedy úvěr hypotekární zůstal křesťanům vyhrazen, kteří arci z půjček toliko deset procent

[18]) Čelakovský, Sb. I str. 237.
[19]) Archiv Český V str. 190.
[20]) Archiv Český IV str. 522.
[21]) Archiv Český IX str. 540 a 557. Zpráva o tom zachovala se v registrech soudu komorního z r. 1491, že král dal Žibřidovi z Mostu výprosu na židy, kteří by půjčovali na listy a zápisy, jakž prý „registra purgrabstvie Pražského to v sobě šíře ukazují, po který čas a den židé nemají na listy ižádné a zápisy viece od toho dne puojčovati“. Den bohužel není udán. Z týchž register pak víme, že soud komorní v ten čas dopouštěl židům bráti z kopy půjčených peněz lichvu po groši českém do téhodne neboli 86% do roka (tamže na př. str. 559).

bráti směli; avšak z nichž někteří i tento zákaz obcházeti dovedli.[22]) Kromě toho židé půjčujíce na listy dopouštěli se rozmanitých podvodův, falšujíce dlužní úpisy a pečeti z pravých listů k nim pak přivěšujíce, a i tomu chtěla se přítrž učiniti.

Při tomto obmezování práv židů nezůstalo. Za nepřítomnosti krále v zemi počalo se vůbec horšiti postavení židů, neboť vyšší stavové i města dovedli všelijak rušiti neb obcházeti výsady židovské, aby židy přiměli k různým platům a úplatkům, jimiž nebyli povinni. Na sněmě 24 února 1494 potvrzena jest zápověď královská z r. 1490, že židé nemají na listy a registra půjčovati, a kromě toho nařízeno jim, zajisté bez souhlasu krále, aby zastavené věci kradené bez úplaty navracovali, ano aby i škodu ukradením věci způsobenou vlastníku nahrazovali.[23]) Tím stavové poprvé začali osobovati si zákonodárnou moc ve věcech židovských, a židé přestávali býti výhradně komorou královskou. Půjčování na základy, jež jim jedině bylo ponecháno, stávalo se arci pro ně věcí dosti nebezpečnou. Když pak napotom po krajích odbývány sjezdy, v kraji Hradeckém už tehdy bylo žádáno, aby židé byli ze země vypovězeni a vybiti, poněvadž prý jsou hlavní příčinou zlehčování mince.[24]) Když v tom smyslu proti židům bylo i jinde vystupováno, král Vladislav nejedněmi dopisy ujímal se jich, poněvadž „jeho komora jsou“,[25]) a meškaje r. 1497 několik měsíců v Čechách, snažil se obnoviti opět platnost starých výsad židovských, jichž byl sám dosud nepotvrdil. Vydalť 19 května 1497 *zřízení* o tom, kterak židé mají peněz půjčovati křesťanům, chtěje tak odpomoci žalobám, jež na ně byly pronášeny, že prý „poddané jeho k velikým záhubám rozličnými lichvami a škodami připravují“. Bylo sice žádáno

[22]) Někteří věřitelové vymiňovali sobě v dlužních zápisech pokutu, že se mohou v dědictví dlužníka (s komorníkem) uvázati a je jako vlastnictví podržeti, když summa zapůjčená nebude v čas zaplacena. Jinými slovy chtěli, aby lex commissoria platila i pro zastavené nemovitosti. Všehrd v ten čas ve svých knihách devaterých (vydání Jirečkovo str. 17) rozhodně proti tomu horlí, pravě, že taková pokuta „není křesťanská ani lidská, a *horší všeliké lichvy židovské*, neb se spíše a pro menší summu nežli u žida prostojí“.

[23]) Archiv Český V str. 456.

[24]) Palacký u. m. V str. 371.

[25]) Srov. přílohy č. I a II.

na něm, aby židy „mezi křesťany“ netrpěl, avšak tomu nevyhovuje, nýbrž snaží se peněžní obchody židů tak upraviti, aby prý živností svých bez záhub poddaných jeho mohli hleděti a jemu poplatky jakožto komora jeho odváděti. Proto ponechává jim i na dále poskytování půjček netoliko na základy, nýbrž i na registra při úřadu purkrabství Pražského neb na jiném právě vedená, toliko s některými obmezeními. Židé mohou z dluhu do pěti kop bráti libovolný úrok; avšak z půjček převyšujících pět kop nemají bráti většího úroku, nežli 20 neb nejvýše 25 procent, a zapsavše sobě dluh do register nemají v zápisech zavazovati dlužníka po projití lhůty ke škodám, jaké mu na př. ležení v hospodě s rukojměmi přinášelo, nýbrž mohou pro ten případ vyjednati toliko s ním placení peněžité pokuty a sice jednoho peníze týdně z kopy míšeňské čili k placení nových 25%. Odůvodňuje pak král braní lichevních úroků zcela upřímně tím, že prý žid nevede peněžní obchody tak svobodně jako křesťan, neboť musí z výtěžku dáti značnou část králi, též pánu, kterému se poručil, a i úřadu, kterého potřebuje, a jenž jej „s těžkem prázdna pustí“. Zakazuje dále židům bráti úroky z úroků; za to ohledně kradených věcí jim ulevuje. Bera žid kradenou věc v zástavu není povinen říditi se zásadou „ruka ruku myje“, jmenovati dlužníka a vydati věc vlastníku bez vyplacení. Vykládá při tom obšírně důvody prospěšnosti tohoto „právního obyčeje“, že by totiž vlastník ku kradené věci vůbec nepřišel, a proto stvrzuje toto „starodávné uložení“. Rovněž předpis o prostání ruční zástavy zůstavuje při „prvnějším běhu“; avšak radí dlužníkům, aby raději základ židu v čas prodali, když jej vyplatiti nemohou.[26]) O půjčkách na listy zřízení se nezmiňuje. Židé držíce se toho, že zřízení platnost starých výsad jaksi předpokládá a že takových půjček nezakazuje, přijímali od dlužníků též dlužní úpisy. Není asi pochybno, že židé velkých peněžitých obětí musili přinésti, aby domohli se na králi uznání starých svých výsad aspoň v této formě a s tímto obmezením, při čemž ale neměli zabezpečeno, že stavové od svého opačného snesení

[26]) Čelakovský, Sb. I str. 297, Archiv Český V str. 478 a Köppl, Mitth. f. G. d. D. XIX str. 68.

z r. 1494 upustí. Zřízení toto židovské bylo vydáno v době, kdy byl nejvyšším purkrabím *pan Jenec z Janovic* a podřízeným jemu purkrabím hradu Pražského *Sigmund z Chmelic,* z jehož doby úřadování zachovala se nám zvláštní *„registra židovská"* při úřadě jeho vedená. Zapisovala se do nich přiznání dlužníků ze stavu panského, rytířského i městského, že jsou dlužni „pravé a spravedlivé dluhy" některému židu, při čemž nejednou dlužníci i statky své zavazují.[27]) Podobné zápisy přicházejí v té době také v knihách městských. Toliko Horníci, kteří židů nepřijímali do města, uzavřeli se svolením krále 21 července 1497 zvláštní smlouvu s úřadem purkrabství hradu Pražského, dle které jim bylo povoleno, že *„zápisuov* žádných nemají dopúštěti židóm"; avšak „chtie-li komu židé na *základy* puojčiti, toho se jim neháají".[28]) Měla tedy pro Kutnou Horu zůstati v platnosti zápověď královská z r. 1490.

Král Vladislav pečuje o zachovávání vydaných těchto předpisů dal 5 dubna 1498 nejv. hejtmanu zemskému Petru z Rosenberka pokutu na židech, kteří berou větší lichvu, nežli jim zřízení z r. 1497 bráti dovoluje,[29]) a nejv. tento hejtman napotom společně s podkomořím Albrechtem z Leskovce vydal

[27]) Registra ta chovají se v archivu Českého musea a zápisy v nich jdou od 20 června 1497, tedy brzo po vydání židovského zřízení, do 14 října 1500. Mezi dlužníky i nejvyšší purkrabí přichází. Židé, kteří půjčovali peníze na tato registra, pocházejí nejvíce z Prahy, někteří též z Budějovic, Jaroměře, Kolína, Litoměřic, Loun, Písku, Žatce; dále z Rakovníka, Velvar, Chomútova, Strakonic, Chlumce, ano až z Opavy.

[28]) Zmíněná registra židovská v archivu Č. musea na l. 3. — Horníci později i toto půjčování na základy stěžovali. V liber rub. decr. antiquus v archivu Kutnohorském na l. 28 čte se *„svolení o židech* pánuov obecních a starších" v Kutné Hoře z r. 1520, aby „zde židé základóv, kteréž jim v dluzích křesťané zastavují, nepřechovávali, neb tudy mnohé obtížnosti se činí a také kradené věci se postihují a snáze zabavují". Svolení to páni šephmistři s pány obecními a staršími 30 července 1526 obnovili, poněvadž „svolení všeliké obecné podle privilegium knížete Přemysla jest za právo, kteréž zlehka přestoupeno býti nemá," a zároveň je takto doplnili: „Pakli by kterýžkoli žid [základův] přechovával kterakžkoli tajně neb zjevně u kterého souseda zdejšího neb obyvatele, tehdy to týmž židuom neb židu má pobráno býti a zdviženo, jakožto těm nebo tomu, že přes svolení obecní svévolně učinili a přechovávali, a sami židé aby zde nebyli, krom trhových dnóv, aneb měl-li by který při u práva, k tomu aby mohl přijíti. Též každý soused neb obyvatel obce této, ač by kdo neb který přechovával u sebe základy židovské a jich věci pod svěřením aneb jakžkoli, každý ten neb ti má skutečně trestkán býti od pánuov šephmistruov a pánuov, nynějších i budúcích, a pět kop gr. č. dáti pokuty tolikrát, kolikrát koli proti tomuto svolení učinil by neb učinili."

[29]) Archiv Český X str. 82.

*dodatečné nařízení o půjčkách židovských,* o jehož obsahu víme jenom tolik, že se v něm židům zakazovalo dávati půjčky na domy a pozemky šosovní čili městske pod pokutou 500 kop míš.[30]) Podle všeho nařízení to i v jiném směru židům bralo opět, co jim zřízení z r. 1497 povolovalo, a proto král nařizoval 7 září 1499 z Budína, aby soudní moc nad židy Pražskými vykonával sudí dvorský Jiřík Berka z Dubé a nad židy jiných měst podkomoří Albrecht z Leskovce, kterým také ochranu a správu jich svěřoval.[31]) Poněvadž pak židé tehdy se četně přikazovali mocnějším pánům, aby se jich ochrany ujistili, a při tom v král. městech bytem zůstávali, zakazoval král 17 listopadu 1499 takovéto přikazování, předpisuje, aby každý žid buď v Praze neb v jiném městě, jenžby sobě zvláštního pána mimo krále vzal, do velké pokuty upadnul a města prázden byl.[32])

Zápověď ta při přiostřujících se sporech stavovských sotva měla žádoucího výsledku. Vyšší stavové naopak použili sepisování zřízení zemského, aby obnovili i platnost sněmovního snesení z r. 1494. Připojiliť zřízení zemskému 18 července r. 1500 tiskem vydanému článek tohoto snesení o půjčkách židovských a ještě jej přiostřili. Odtud židům povolovalo se půjčovati toliko na základy a předpisovalo se, že mají kradené věci bez úplatku navracovati, nechať je koupili neb vzali v zástavu, a že při tom upadnou v pokutu na zlodějství vyměřenou. Purkrabímu uloženo, aby do sv. Václava konec o to učinil, co jsou židé na listy neb registra půjčili, a budoucně neměl dlužník býti povinen dáti židu summu, když mu ji půjčil na list neb registra. Listy, jež by židé od krále proti tomu měli, neměly míti žádné moci.[33]) Tím zří-

[30]) Winter u. m. I str. 180. V kopiáři Litoměřickém z r. 1512 na l. 19 čte se svědomí, v kterém se praví: „Jest nám to věc vědomá, že toho zřiezenie, kteréž ráčil učiniti pan z Rozmberka za ouřadu najvyššieho hajtmanstvie svého (1497—1499) a pan podkomořie p. Albrecht Leskovec o židech, jak puojčovati mají, ani král JMt, pán náš nejm., vyzdvihnúti toho a zkaziti jest neráčil, ani pan podkomořie žádný, ale my (v Litoměřicích) jiné obecné svolenie máme, jímž se zpravujem.“

[31]) Čelakovský, Sb. I str. 313.

[32]) Tamže str. 314.

[33]) Archiv Český V str. 210 a 259. Soud zemský napotom lhůtu k vymáhání dluhů zapsaných do register do sv. Havla prodloužil a v tu dobu také končí se svrchu zmíněná „registra židovská purkrabství hradu

zení královské o půjčkách židovských z r. 1497 vyššími stavy za neplatné je prohlášeno, a města, jež zřízení zemského neuznávala, měla nyní na vůli buď se spravovati zřízením z r. 1497 aneb tímto z r. 1500 aneb konečně mocí práva statutárního činiti odchylná snesení obecní ve věcech židovských. I vyšší stavové i města nabyli nyní prostředku, kterým židy mohli tisknouti k povolnosti sobě. Množily se asi i ve městech případy vyšetřování a pokutování židů pro přijímání zlodějstva[34]) a židé, kterým peněžní obchody málo začaly vynášeti, začali provozovati mnohé živnosti městské. Tím ale popudili proti sobě řemeslnický živel ve městech, jenž rozhodně žádal za obmezení takové soutěže a konečně za vypovězení jich z měst a ze země. Židé naproti tomu jsoucé v živnostech svých ohroženi hledali ochrany, kde mohli. Zavázali se králi, že mu ročně 500 kop do komory královské budou platiti, a poněvadž se jich z Uher jenom písemně mohl ujímati, hledali ochránce mezi mocnějšími pány, zavazujíce se i jim k odvádění ročních platů.[35]) Mnozí zajisté už tehdy stěhovali se s rodinami z měst královských do panských měst i vesnic a přikazovali se vrchnostem, od nichž se mohli nadíti, že nebudou se přísně držeti písmeny zřízení zemského a poskytnou jim ochrany při provozování obchodů peněžních i proti znění tohoto zřízení.

Za takových okolností došlo na sněmě v dubnu 1501 k opětnému jednání o věcech židovských, a páni a rytířstvo království Českého, majíce nyní hmotný zájem na udržení židů v zemi, a na zachování starých jich výsad, přiřkli jim s povolením a zajisté také k vyzvání krále, že židé „mají v koruně České býti zachováni a trpěni, tak jakž jsou zachováni

Pražského“ (srv. pozn. 27). Kromě toho král slíbil listem ze dne 29 srpna r. 1500 nedávati výprosy na peníze, jež židé byli před lhůtou tou do delšího času půjčili (Sb. I str. 318).

[34]) Srov. na př. Archiv Český VI str. 588.

[35]) Do této asi doby sluší položiti smlouvu, kterou Jan Mayer žid, mistr židovský království Českého a markrabství Moravského, jménem židů moravských uzavřel s nejv. hofmistrem Vilémem z Pernšteina, jemuž se zavázali ročně platiti 50 kop, když slíbil rgdou jich neopouštěti, „což by nebylo proti pánu bohu a zemi“. (Archiv Český XVI str. 367). Když i p. Vilém takovéto smlouvy uzavíral, jak asi vypadaly smlouvy s panem Zd. Lvem z Rožmitála!

byli *za starodávna podle jich práv a výsad* bez všelikého vytištění ze země". Vydali jim na to list pod pečetí zemskou, který tehdy měl větší cenu nežli list královský.[36]) Současně na sněmě ustanovili novou *„zřízenost o půjčky a živnosti židovské"*, jejíž znění se nám nezachovalo, ale v které zajisté opět židům povolovali půjčovati na listy a registra a bráti úroky a lichvy z půjček asi v té výši, jak to králem r. 1497 bylo ustanoveno. Naproti tomu zanechali předpis zřízení zemského o koupi a zástavě kradených věcí a o bezplatném jich vrácení vlastníku v platnosti, toliko doplnili jej ustanovením, že žid má býti jenom tehdy trestán, když se mu dá dokázati, že o krádeži věděl. Při tom zároveň vyšší stavové opatřili židy důležitou přípovědí, že toho nedopustí budoucně, aby přečinění jednotlivého žida kladlo se ostatním všem židům za vinu; nýbrž že každý žid jsa obviněn má býti slyšán podle práva a spravedlnosti tím soudcem, kterému král židy poručí, a jemuž ale k ruce několik přísedících z vyšších stavů má býti přidáno. Tímto soudem má každý žid podle provinění býti trestán a sám za své skutky trpěti, a jiní všichni židé mají toho prázdni býti. Kdyby proto někdo na ně pokřiky strojiti chtěl v sněmu neb *jinde,* toho vyšší stavové nemají v budoucích časech dopouštěti Takovým způsobem židé vyňati jsou z pravomoci městských soudův a podřízeni soudu purkrabskému, jenž složením svým měl nabýti povahu stavovskou. Zřízenost tato vyhovovala asi dosti také přáním krále, jenž napotom 24 února 1502 stvrdil zřízení zemské, jak se na něm stavové byli snesli.[37]) Patrně nevadil mu v něm více ani článek o půjčkách židovských jednající, neboť byl mezitím těmito novými ustanoveními pozměněn.[38])

[36]) Orig. listu stavovského chová se ve státním archivu ve Vídni Boh. Nr. 1510, a to s uříznutou pečetí. Musil tedy býti později vrácen a pozbyl platnosti. Otištěn je v Čelakovského Sb. I str. 815. Srov. též Tomek u. m. VIII str. 481. V listu osvobozují se také židé od placení všelikých berní, což ale nemělo velkého významu. Už na nejbližším sněmě r. 1502 bylo sneseno, že „z židuo každý pán a rytířský člověk, též město králi sebrati mají" pomoc proti Turku. (Archiv Český VI str. 266.)

[37]) Archiv Český V str. 262.

[38]) V některých tištěných exemplářích Vladislavského zřízení zemského z roku 1500 je čl. 550, pokud jedná o židech, přeškrtnut a také v latinském překladu z r. 1527 vynechán. (Archiv Český V str. 259.)

## II

Ustavičné kolísání zákonodárství ve věcech židovských mělo za následek nejistotu právní, jež mnohým z vyšších stavů zdála se býti na prospěch, avšak jež zároveň ve městech zavdávala podnět k jitření lidu proti židům. K starým žalobám na ně přicházely nové. Poslední zřízenost byla namířena — o tom nedalo se pochybovati — přímo proti městům, která tehdy v nejprudším ústavním sporu s vyššími stavy se nalézala. Obyvatelé městští vzpírali se tomu stávati před úřady a soudy zemskými, chtějíce býti souzeni toliko vlastními soudy městskými. Nyní část městského obyvatelstva — židovstvo — dohodnuvši se s vyššími stavy, postavila se na opačné stanovisko, hledajíc ochrany u stavovských úřadův a soudův. Považováno to za zradu na stavu městském a ve městech, kde židé u větším počtu bydleli, vedlo to k jich pronásledování a dalšímu obmezování jich práv a živností. Následkem toho opět mnozí židé opouštěli města, utíkajíce se pod panství některé vrchnosti, a bylo třeba toliko nějakého většího podnětu, aby lid městský, jenž rád provinění jednotlivců přičítal za vinu všem židům, popustil uzdu své nenávisti k nim. Příležitost taková naskytla se arci záhy a snadno, neboť mezi židy nescházelo nikdy těch, kteří ze zištnosti neb pověrčivosti dopouštěli se nepravostí[39]) a tím na souvěrce své nekonečné bědy a svízele uvalovali. Osvědčovalať se na nich stará pravda, že každý útisk znemravňuje utlačovatele i utlačovaného, a tak ne beze vší jich spoluviny došlo v těchto časech v některých městech našich k strašným výjevům, jež ničeho nezadávají krutosti, s kterou v západoevropských zemích se židy bylo nakládáno. Ostatně hnutí protižidovské za hranicemi vrhalo též své vlny do Čech.

Počátek stal se v *Chebu,* v městě, jež už ve XIV století v tom ohledu bylo stálo v popředí.[40]) Židé tvořili tam od dávných časů součást obce městské, jejíž výsady se výslovně

[39]) Srov. Tomek u. m. VIII str. 472; Winter u. m. I str. 189 násl.; též Archiv Český VI str. 569, 576, 577 a 588, X str. 100 a 109 a přílohu č. VII.

[40]) Srov. Reichl, Denkmäler des Egerer Ghetto v Egerer Jahrbuch 1875 str. 96.

též na ně vztahovaly. Odvádějíce platy králi Českému jakožto zástavnímu pánu byli povinni trpěti též s městem a spravovati se jeho městským právem.[41]) V husitských válkách ukládala na ně obec nemírné platy, takže se placení jich vzepřeli. Rada ihned si pomohla, vymohši si na králi Sigmundovi majestát ze dne 5 října 1430, kterým dána jí plná moc, aby je mohla z města vypověděti, poněvadž s městem nechtějí trpěti. Movitý majetek, též zástavy a dluhy měly se jim ponechati; ale domy, dvory a hřbitov spadly na obec, jež obdržela právo synagogu v kapli obrátiti.[42]) Na to židé dali se do vyjednávání s obcí, jež je konečně 19 února 1431 přijala na milost, obravši je o peníze, jak jenom bylo možno. Ponechala je sice v držení domův a dvorů, ale musili odvésti za to polovici kupní ceny těchto realit. Toliko školu a hřbitov, jakož i výsady jich podržela docela ve svých rukou.[43]) Císař Sigmund vyslovil s tím souhlas z Basileje 24 února 1434, povoluje, aby obec Chebská mohla opět židy do města přijímati a z nich dle možnosti těžiti, jako druhdy.[44]) Od té doby židé zůstávali v Chebu s pokojem[45]) a teprve za krále Vladislava začalo se nové jich pronásledování. Roku 1480 upáleni jsou tam dva židé, že ukradli kříž z kaple u božích muk a 7 července 1497 — tedy brzo po vydání v Čechách královského zřízení o půjčkách židovských — vymohli si Chebští na králi Vladislavu majestát, že mohou po roce židy z města i z krajiny Chebské vypověděti. Král se při tom zavazoval, že nechce více přijímati žádnou přímluvu za ně, poněvadž prý se přesvědčil, že jsou obci spíše na škodu nežli k užitku.[46]) Od těch časů židé jsou z Chebska vyobcováni.

[41]) Čelakovský, Sb. II str. 200, 443, 708, 721, 809, 821, 887 a 866.

[42]) Gradl, Geschichte des Egerlandes str. 379 a Privilegien der St. Eger str. 23.

[43]) Gradl, Die Chroniken der St. Eger str. 26 a 66. Synagoga byla tehdy proměněna v kostel p. Marie.

[44]) Gradl, Privilegien str. 25.

[45]) Král Jiří povolil pak 9 dubna 1462 čtyřem židům, aby se v Chebu usadili, když se mu zavázali dávati ročně do komory královské 150 zl. rýn.; ale obec Chebská vykoupila vrchnostenská práva nad nimi a proto král druhým listem ze dne 27 března 1463 přikázal je obci k ochraně, tak aby společně s měšťany sloužili koruně České. (Originál v archivu m. Chebu.)

[46]) Gradl, Chroniken str. 82 a Privilegien str. 32. Brzo na to vymohli sobě *Karlovarští* na králi Vladislavu list d. na Budíně 5 srpna

V *Plzni* už r. 1457 důchody z tamějších židů postoupeny jsou králem Ladislavem obci, a za krále Vladislava rada r. 1493 a 1501 usnesla se na artykulech, kterými peněžní obchody židů značně jsou obmezeny ve smyslu snesení sněmovního z r. 1494; při čemž také zakázáno jim vésti obchody křesťanské.[47]) Brzo na to přihodilo se, že někteří židé z městečka Hostouně měli účastenství na krádeži v kostele tamějším a při tázání seznali, že „židé Plzeňští k té nešlechetnosti napomáhali". Radě Plzeňské bylo to dostatečným důvodem, aby všechny židy z města vypověděla a aby na králi Vladislavu vymohla sobě majestát d. na Budíně ze dne 1 listopadu 1504, kterým právo vypovídati židy z města bylo jí stvrzeno, a v kterém obsažen byl závazek, že ani budoucí králové Čeští nemají více židy do města uváděti, neboť židé byli prý předešlými králi dáni městu k užitku, a proto obec má právo je vyhostiti.[48]) Přes to někteří židé udrželi se ještě v městě, až po požáru města r. 1507 byli nuceni i oni se vystěhovati.[49])

Současně přihodilo se, že v *Strakonicích* jakás selka zavraždila dítě a sice prý z návodu židů. Pán na Strakonicích a mistr převorství království Českého, Jan ze Švamberka, kázal 4 ledna 1504 selku společně s dvěma židy a jednou židovkou upáliti, neohlížeje se na rozkazy královské, aby obviněné židy postavil v moc nejvyššího purkrabí hradu Pražského, by dle výsad židovských a také dle zřízenosti z r. 1501 byli souzeni soudem královským neb zemským.[50])

r. 1499 „das weder von uns (t. j. králem) noch iren pfandesherrn ain noch kein Jude in ir stat mit wonung gesatzt werde". (Kopiář z roku 1570 v archivu m. Karl. Varů.)

[47]) Registrum causarum na l. 19 a 55 v arch. Plzeňském. Památky archaeol. VII str. 594.

[48]) Beckovského Poselkyně str. 978 a Šimona Plachého z Třebnice Paměti Plzeňské str. 94.

[49]) Sdělení prof. Strnada.

[50]) O příhodě té zachoval se list krále Vladislava daný na Budíně 13 ledna 1504, jejž v příloze č. VIII uveřejňujeme. Jináče líčí příhodu tu Lasitius v Historia fratrum Bohemiae lib. III na l. 134 (v archivu Herrnhutském), kdež praví: „Eodem anno 1504 die 4 Januarii in Straconicio oppido ustulati sunt duo Judaei, qui puerulum cultris confoderant, sanguinis Christiani, quo carere non possunt, causa. Addita pyrrae mater pueruli, quae filiolum eis vendiderat." Podobně věc vypravuje Veleslavín v Kalendáři historickém str. 8 a Beckovský, Poselkyně str. 978. Tito spisovatelé vědí dokonce, že „sedlka to své dítě za tři zlatý těm židům

Příhoda ta vykládána byla jako rituelní vražda a způsobila velké pobouření ve vůkolních městech. Nejhorší následky měla pro židy v *Budějovicích*, kde obyvatelé už před tím nejednou proti nim se pozvedli, tak že král a podkomoří byli nuceni často se jich ujímati. Tam také rada byla už podobná nařízení o obmezení obchodů židovských vydala, jako se bylo v Plzni i jinde tehdy stalo.[51])

Jak se z listů královských dovídáme, už koncem r. 1503 byl v Budějovicích vybízen lid, aby na židy počátek učinil, statky jim pobral a je vraždil, a mnozí židé přestrašení utíkali z města, dávajíce se pod ochranu podkomořího Albrechta z Leskovce. Král 13 ledna a opět 14 února 1504 z Budína přísně radě nařizoval, aby nedopouštěla činiti židům příkoří, nýbrž aby je ve městě beze všech útisků zanechala, slibuje, že po příjezdu do Čech na soudě královském každému, kdo bude míti na židy jaké stížnosti, ku právu dopomůže. Varoval při tom král měšťany Budějovské, že takové bouření na židy může do země válku domácí uvésti i všecko jiné zlé způsobiti.[52]) Učilať zajisté zkušenost, že obecný lid udeřiv na židy nešetřil pak ani klášterův ani kupcův a řemeslníků.

Sotva však podkomoří zběhlým židům vyjednal návrat do města a mysli poněkud se utišily, nová krvavá příhoda způsobila v Budějovicích jitření a konečně divokou bouři proti nim. Hejtman hrabství Hardeckého v Dolních Rakousích Jan Sokolík z Dubé oznámil z Hardeka, tedy z daleka od hranic moravsko-rakouských, 24 června 1505 radě Budějovské českým listem, že má v moci zločince, který útrpné vyznání na židy v Budějovicích učinil. Jakýs pastýř Štefl z Pleisinku na mučení při právě jeho prý vypověděl, že žid Michal z Budějovic s ním se v blízkém městečku Reci umluvil o prodeji šestiletého

prodala“, a Veleslavín dokládá: „Takových nešlechetných mordův a ukrutných skutků proti dětem křesťanským o židech více se v historiích nachází; ačkoli Innocenc papež zapovídá, aby jim žádný křesťan tím nevytýkal, žeby při obřadech svých krve lidské užívali, poněvadž jim v starém zákoně všeliké krve užívání zapovědíno.“

[51]) Srov. přílohy č. I, II a IV. Z příloh č. V a VII je patrno, že židé souzeni byli před soudem podkomořským a městským, a že Budějovští bránili se r. 1502 proti tomu, aby je židé poháněli před soud purkrabí hradu Pražského.

[52]) Srov. přílohy č. VIII a IX.

pacholátka, a že také prý chlapce toho v jednom lese u Pleisinku zavraždili a krev z něho do láhve vycedil. Michal žid prý se mu chlubil, že byl vyslán k němu rabím z Budějovic, a také žena pastýřova prý výpověď muže svého potvrzovala. Rada Budějovská obdrževši takovou zprávu učinila o tom sdělení vůkolním pánům, berouc u nich radu, co by činiti měla, a konečně v září vyslala spoluradního Vincence Hořického do Hardeka, aby přezvěděl bližší okolnosti. Sama chtěla zavésti vyšetřování; ale poslové její přišedše do ulice židovské nalezli tuto opuštěnu. Židé totiž, přezvěděvše něco o tom, vystěhovali se z města i s majetkem svým, což bylo napotom tak vykládáno, jako by se byli tím k spoluvině přiznali. Arci kdo zná nelidskost tehdejšího trestního řízení, nebude se příliš nad tím pozastavovati, že podezřelý člověk, ať vinný či nevinný, hleděl se tehdy útěkem spasiti a vyšetřování spojenému s mukami ujíti. Někteří židé uložili společně před útěkem klenoty, nejspíše u nich zastavené, do soudku, jejž svěřili měšťanu Šebestyánu Štrynařovi; avšak prozradilo se to a konšelé vzali soudek na radnici ve své opatrování, až do dalšího rozkázání krále.

Zmíněný konšel Hořický vrátil se z Hardeka koncem září 1505 do Budějovic s písemnými svědectvími o vyznání pastýře Štefla, jenž tam byl 21 září se ženou popraven. Svědčili tu ve dvou listech na to daných Jan Bobinský z Újezda, purkrabí na Hardeku, čtyři šlechticové rakouští a čtyři konšelé města Rece, že Štefl před popravou přiznal se před nimi k útrpnému vyznání, jež byl v červnu učinil, a že také na tom zemřel.[53])

Ve vyznání Šteflově neděje se o žádném jiném židu z Budějovic zmínka, nežli o Michalu a o rabím. Přes to vše konšelé Budějovští shledávali všechny židy na skutku tom podezřelými a psali o to Petru z Rosenberka, nejvyššímu purkrabímu, Jindřichu z Hradce, Vilému z Pernšteina a Janu ze Švamberka, žádajíce na nich přímluvné listy ke králi, by dovolil trestati židy, kteří o zločinu tom věděli, a aby jim povolil také pro ten skutek všechny židy vypověděti z města,

[53]) Srov. přílohy č. X—XII.

neboť byla prý obava, že by obec na ně udeřila. Patrně tedy mnozí židé opět se do města navrátili, a rada mezi tím byla asi také dopsala vůkolním vrchnostem za vydání podezřelých.

Obdrževši přímluvné listy vyslala 4 listopadu 1505 ke králi dva posly, Martina písaře městského a konšela Osvalda Reichenšteinera, kteří dojedše 13 listopadu do Budína obdrželi čtyři dny na to u krále slyšení. Zjednal jim je sekretář kanceláře české doktor Augustin Käsenbrot ze Všehrd, probošt kostela Olomúckého, známý „humanista" a pověstný vášnivý odpůrce Jednoty bratrské.

Král pobouřen přednesenými zprávami a obsahem písemných svědectví, jež mu poslové předložili, a nedada vinu blíže vyšetřiti nestranným soudem královským, jak přece dle výsad židovských mělo se státi, udělil radě Budějovské svolení, aby židy, kteří „o tom nešlechetném skutku *věděli*", ohněm trestala a ostatní aby z města vyhnala, tak aby na věčné časy židé města Budějovic prázdni byli.[54]) Poslové přinesli s sebou z Budína dva listy, v kterých král 20 listopadu 1505 vyhovoval předneseným žádostem. V prvém nařizoval radě, aby „všecky židy, kteříž jsú kolivěk toho zlého účinku a skutku *účastni a vinni*, do vazby vezmúce kázali bez meškánie a beze všie milosti ohněm podle práva trestati a odpraviti", podotýkaje, že současně posílá nejvyššímu kancléři Albrechtu z Kolovrat příkaz, aby dal vyhotoviti majestát na vypovězení židů z města. V druhém pak listu, jenž patrně vyšel z péra sekretáře dra. Augustina, béře za věc už prokázanou, že židé v městě jich obývající — tedy šmahem všichni — „takový hrozný a ukrutný prolitím krve křesťanské skutek učinili, pro kterýžto zlý účinek přišli a upadli jsú králi hrdly i statky v pokutu a vinu", a proto poroučí radě, aby soudek s klenoty, který od židův na radnici vzala, vydala doktoru Augustinovi, král. sekretáři, a Mikulášovi Křemenskému, protonotáři kanceláře české, poněvadž jim tyto klenoty daroval „pro jejich věrné zaslúžení".[55])

[54]) Srov. přílohu č. XIII. O doktoru Augustinovi srov. čl. Käsenbrot v Ottově Slovníku Naučném XIV str. 17 a uvedenou tam literaturu.

[55]) Srov. příl. č. XIV, XV a XVI. O klenoty ty uprchlí židé Budějovští s radou napotom dlouho se ještě soudili. V knize svědomí purkrabství Pražského z l. 1505—7 v archivu Č. Musea (sign. 1 G.) na l. F 15 čte se:

Doktor Augustin neprostředkoval tedy nezištně nebo z pouhé horlivosti náboženské při králi v této nepěkné záležitosti, nýbrž uslyšev od vyslaných Budějovských o klenotech na radnici uložených, opatřil si na ně výprosu jakožto odměnu za horlivost v té věci osvědčenou. Mohla se arci

že 29 října 1507 Šebestian Štrynař z Budějovic Českých svědčil, že „žena žida Kuzela položila měšec do soudku u mne, a ten soudek byl jest jednoho žida, zejména Uhra Izáka, a v tom soudku ten jistý Uher žid měl jest své klenoty . . ., i byl ten soudek u mne dva nebo tři dni, a potom přišli jsú páni ke mně do domu, kázali sobě dáti ten soudek a vzali jsú jej v svú moc". A opět v knize svědomí téhož úřadu z l. 1507—1509 (G 2) na l. A 8 čtou se svědectví čtyř osob před úřadem purkrabství 6 října 1507 složená ve při Kusyela žida s purgmistrem a radou i vší obcí města Budějovic Českých. I svědčil Jakub kramář z Polné: „Přišel sem s listem od pana kancléře Jmti do Budějovic Českých. Tu sem toho listu dodal panu purgmistru p. Kašparovi Tumocharovi za kostelem. Tu sou mi odpovědi žádné do třetího dne nedali. Potom sem já šel na rathúz a potom sem se pány musel jíti do šatlavy, a oni vydali sou mi Kussiel žida zmučeného. Tu sou oni páni mluvili k témuž židu: Žide Kussiel, co se dotýče tvého statku, kterýž jest pobrán, ty budeš všecko zase míti, a co za to žádáš za všecko? A on pověděl, že čtyři sta kop gr. míš., a oni jemu tak řekli: Ne tak mnoho, Kussiel, vezmi ty dva tři sta kop za to. A on žid řekl: Milí páni! Co sem já měl, já vás prosím, že mi mé zaplaceno bude. A oni řekli: Milý Kussiel! Shledáš to, že tobě všecko zaplaceno býti má. A též jiné mnohé řeči mezi nimi byli, kterak jest se zapsati jim týž žid měl, kterakž já nepamatuju." Izák žid z Prahy svědčil „vzav to na svú víru židovskú, na svú duši, na desatero boží přikázánie a pod věčným zatracením", že Vicen Hunger, měštěnín Budějovský, hledal žida Kužele v Praze, a že tu pověděl mu, „že páni Budějovští chtěli by mu dáti 300 kop gr. m., aby mu radil, aby je přijal, nechaje souduov a nákladuov". V tomže smyslu zněly i ostatní dvě výpovědi, z nichž patrno, že žid Kužel přikázal se nejv. kancléři Albrechtu z Kolovrat, a ten že jemu pomohl z vězení za tím účelem, by na Budějovských vymáhal peníze, které do pověstného soudku byl uschoval. Soudím, že ani pan kancléř neujal se ho zcela nezištně, „bez dobrého koláče", jak se tehdy říkalo. Soud purkrabský také dal za právo Kuželu židu proti Budějovským, aby mohl jich zatýkati, kde je dopadne, neboť dle téže knihy l. 15 svědčil Abraham žid 13 června 1508, že „učinil smlúvu s Kusyelem židem o zatknutí a to takovú: kolik bych jich (měšťanů Budějovských) mohl nadjíti od jednoho až do šesti, od každé jedné zvlášť osoby po 5 kopách gr. č. že mi má dáti, a to také, což koli na to naložím neb utratím, že to všecko má mi zaplatiti; i zatekl sem dva z Budějovic a nákladu i za stravu i od zatknutí učetl sem se s ním, jest toho všeho 15 kop gr. č." Konečně dle zelených register zápisných téhož úřadu z l. 1507—1509 na l. D. 16 v archivu Č. musea byli 28 června 1509 zatčeni listy zatýkacími a před úřad purkrabství Pražského připraveni Havel Waysherl a Michal řečený Šiml, měšťané města Budějovic, od Kusyele žida. „Tu týž Kusyel žid roku jim oběma přidal (do 19 července), a v tom času mají se oba s ním o dluh povinný, pro kterýž jsou zatčeni, smluviti. Pakliby se nesmluvili, slíbili sou jeden každý z nich svou čest a víru postaviti se v moc páně purkrabovu aneb místo jeho držícímu na hradě Pražském v té světnici, kdež pan purkrabie obecně soudí." Zatčení měšťané snažili se arci doma přiměti radu, aby s Kuželem se vyrovnala, a tak 5 října 1509 Kusyel žid svrchupsané osoby ze všeho propustil.

naskytnouti otázka, komu tyto klenoty patřily; zdali židé, kteří zmíněný soudek dali uschovati, něčím se provinili, a i v případě prokázané jich viny, zdali mezi klenoty nejsou zastavené věci, jež dlužníci zástavní měli přece právo si vyplatiti. Avšak podle všeho těmito otázkami v kanceláři královské netrudili sobě mnoho hlavy, tak jako neohlíželi se na snesení a přípovědi sněmovní z r. 1501, že zásady společného ručení nemají více pro židy platiti, nýbrž že každý žid má odpovídati toliko za ten skutek, který sám spáchal, a jenž se mu dokáže.

O tom, co se po vydání královských listů v Budějovicích dálo, zachovaly se nám zprávy hlavně v písemném svědomí tří zemanů českých ze dne 19 prosince 1505, v kterém vyznávají, že byli 12 prosince přítomni na radnici Budějovské poslednímu výslechu deseti židů před jich upálením. U přítomnosti mistra převorství Českého Jana ze Švamberka a četných šlechticů i poslů z měst volal prý purkmistr jednoho po druhém z obviněných a už také odsouzených židů, dávaje čísti jich vyznání, jež byli po svém zatknutí a uvěznění učinili „dobrovolně i *také jsúce tázáni*“. Tu pak obvinění, jsouce purkmistrem pamatováni, aby „žádného křesťana ani žida ani pohana na svú duši nebrali“, neboť jich „poslední hodina táhne“, přiznávali se k tomu, co prve byli na mukách vyznali.

Z tohoto „vyznání židovského“ v listě onom opakovaného seznáváme nejprve tu nápadnou okolnost, že o židu Michalu neb o rabím, na něž pastýř Štefl vypovídal, nikde se neděje zmínka; nýbrž že obvinění všechnu vinu svalovali na jakéhos starého Belfla, tvrdíce o něm, že prý měl v koupi dítěte účastenství. Avšak tento Belfl nenalézal se mezi vězni, spasiv se v čas útěkem do Písku. Tak svědčil Jakub Taka, že to „skutečně ví, že to jest starý Belfl kúpil a hned dal deset zlatých a slíbil mu (komu?) také ostatek dáti“. Svědek to slyšel od bratra Belflova Čelala, že „bratr jeho kúpil tu krev“. Jiný žid jménem též Belfl, zvoníkův zeť, slyšel prý totéž od dvou synů Belflových. Zvoník Hyrš vypověděl, že se židé sešli u Belfla vedle zdi a tu „trželi o krev a dítě“. Veliký David vyznal, že zvěděl též od Čelala, že „starý Belfl má tu

krev“, a když byl podruhé na mučení veden, trval při své výpovědi, že to ví od Čelala, kterak „v Rakúsiech dietě zahuběli, a že bratr jeho koupil tu krev“. Čelal jsa přiveden, popíral, že by byl Velikému Davidovi takovéto vyznání učinil, řka: „Nevezmi mne na svú duši“; ale David stál na svém a napomínal Čelala, aby *„nedal se stáhnúti“* a poznal pravdu. Na to Čelal přiznal, že bratr jeho krev koupil a proto pryč šel, a dodal ještě „jeden den po mučení“, že podobné sdělení učinil Jakubovi Takovi. Kromě toho Veliký David vypověděl, že díl té krve, „kterú židé v Budějovicích koupěli“, vzal Belfl sebou na Písek a druhý díl nesl bratr jeho Čelal do Prahy do synagogy, a že židé dávali dle možnosti peníze za tu krev. Podobně vypovídali žid Siesl, řezník židovský Hirš a Izák, a na otázku, k čemu tu krev potřebují, odpověděl Jakub Taka, že sice sám neví, ale že někteří mní, že „k ženám, které jsú mdlé a nemocné“, a Siesl vyznal, že ji potřebují „staří židé, kteří starého pokolení jsú, a který tu nemoc má, když tu krev potřebuje, že jemu ta nemoc mine“.

Ze židů útrpně tázaných nepřiznal se žádný, že by sám byl měl nějakého účastenství na vraždě dítěte v Rakousích, nýbrž sváděli vinu na starého Belfla, že si k tomu za peníze zjednal pomocníka, a toliko někteří přiznávali, že krev byla mezi židy rozprodávána. Kromě toho vězňové svědčili o rozmanitých jiných špatnostech, jichž se sami neb jiní židé byli dopustili, na př. že rouhali se křesťanskému náboženství, kupovali kostelní klenoty, zamlčovali kradené věci, falšovali minci a dlužní úpisy atd. Věci ty však s hlavní příčinou tohoto řízení soudního toliko mimotně souvisely.[56])

Kdo přečte pozorně a nestranně zmíněné „vyznání židovské“, učiní sobě snadno úsudek o způsobu a ceně tehdejšího trestního řízení. Vyznání to dalo by se doplniti obrazem současně prováděného pronásledování Českých bratří čili „pikhartův“ a také současnými vyznáními na př. čarodějnic, jež

[56]) Srov. Přílohu č. XVII. O soudu tomto nad židy Budějovskými podávají též zprávy Beckovský, Poselkyně str. 980 s poznámkou, že „dosavad žádný žid v tom městě svého obydlí nemá“; Seyser, Kurzgefaszte Chronik der Stadt Budweis str. 60; Herrmann, Geschichte der Israeliten in Böhmen str. 40, jenž cituje „Archiv. curiae Budwicens. Mss. L. 6“, a Richter, Geschichte der St. Böhm. Budweis str. 14.

na sebe při mučení vypovídaly věci všemu lidskému rozumu jakoby na posměch. Inkvisiční řízení bylo dlouhé věky hrozným nástrojem v rukou despotismu podporovaného pověrčivostí a nevědomostí lidu, a právnímu citu současnému příčí se přikládati plnou víru takovýmto svědectvím mučením vynuceným, i když útrpně tázaný po mučení při nich setrval. Neboť strach před novým mučením mohl býti při něm tak mocný, že, nežli by byl výpovědi nepravdivé odvolal a nová muka podstoupil, raději volil smrt, které tak jako tak ujíti nemohl.[57]) Avšak kdybychom i přikládali vyznáním těm víry a připouštěli, že pověra a nevzdělanost mohly vésti k podobným hanebnostem, k nimž někteří židé Budějovští se znali, tedy přece zůstane nepochopitelno, kterak z provinění jednotlivců mohli bez důkazů býti činěni zodpovědni všichni ostatní židé a kterak bylo možno trestati je všechny pro „postrach jiným“, jak se bylo stalo v Budějovicích.

Neznáme sice všech událostí, jež následovaly; ale zachované zprávy nedávají pochybovati o tom, že se všemi židy v Budějovicích bylo velmi krutě naloženo. Byloť 12 prosince r. 1505 netoliko všech deset zmíněných vězňů upáleno, nýbrž v lednu 1506 podstoupilo ještě dalších 14 židů smrt ohně. Ostatní pak židé byli všichni neočekávaně z města vyhnáni, při čemž na útěku mnozí v řece utonuli, a jich majetek všechen byl skonfiskován. Jenom několik židů, kteří se dali pokřtíti, zůstalo všeho toho ušetřeno.[58])

[57]) Už právní kniha Brněnská z r. 1353 vyslovuje pochybnosti o věrohodnosti útrpných vyznání, pravíc (v českém překladu z XVI století), že „mučení nemá bejti vždycky, nýbrž někdy věříno; nebo dovozování mučením jest věc nejistá a nebezpečná, jakožto pravdu oklamávající. Nebo mnozí mučení trpělivostí a tvrdostí tak sobě mučení nic neváží, že žádným spůsobem na nich pravdy vytáhnouti nelze. Jiní takovou netrpělivostí přemáháni bejvají, že raději o každém skutku lháti, nežli mučení trpěti chtějí. A takž také bejvá, že se rozličným spůsobem znají, aby netoliko sami sebe, ale i jiné lidi mazali“. (Latinský text v. Rössler, D. Rechtsdenkmäler II str. 327.) Jiný český text v Brikcího Právech městských kap. LXIX (ve vydání Jirečkově str. 355), kdež se překládá, že „mučení ne vždy *ani také někdy* nemá věříno býti“; naproti tomu Koldín v Právech městských S. 20 (vydání Jirečkovo str. 387) přidržuje se původního textu. Přesvědčivé důvody, jež proti tortuře jakožto „památníku starobylého a divošského zákonodárství“ v XVIII stol. pronesli Beccaria a Voltaire, čtou se v Sládečkově překladu Beccariova slavného spisu o zločinech a trestech na straně 28. Srovnej též Štorch, Řízení trestní rakouské I str. 11, 60 násl. a 84.

[58]) Seyser u. m. str. 63.

Král Vladislav všechno to schválil, vydav Budějovským 16 března 1506 z Budína majestát, v kterém jim povoloval, aby židův na věčné časy prázdni býti mohli, a v kterém zavazoval sebe i budoucí krále České, že více žádných židů do jich města nebudou uvozovati. Odůvodňoval to tím, že mu byl oznámen „velmi neslušný a nekřesťanský účinek židuov *některých* Budějovských, kterak by dietě křesťanské kúpivše zamordovali a krev tu do Budějovic mezi *některé* židy přinésti měli“.[59]) Příbuzní židů, kteří v Budějovicích králi hrdly i statky v pokutu upadli a odplatu vzali, jakož i vyhnaní židé poháněli napotom radu Budějovskou před soud purkrabství hradu Pražského pro vydání statků pozůstalých; avšak král listem d. na Budíně 22 května 1508 všeliké takové „trápení“ Budějovských přísně zakázal, neboť zůstalé židovské statky na něho prý spravedlivě připadly a on je rozdal, kde se mu vidělo a zdálo.[60]) Nicméně tehdy slovo královské neplatilo mnoho a židé uměli si poraditi. Přikázali se mocnějším pánům, zejména nejv. kancléři Albrechtu z Kolovrat, a ti dopomohli jim za dobrou úplatu k některému právu, zjednavše jim na úřadě purkrabském listy zatýkací, kterými mohli měšťany Budějovské kdekoli zatýkati a tak donucovati radu Budějovskou k vyplacení náhrady utrpěné škody.[61])

## III

Vzrušující tyto události v předních jihozápadních městech českých nezůstaly bez vlivu na postavení židů v hlavním městě a v jiných venkovských městech královských.[62]) Do té doby nemělo vlastně, jak už jsme vyložili, býti pochybno, že židé v Praze jsou lidé královští, jejichž obec na Starém městě

[59]) Příl. č. XVIII.
[60]) Příl. č XXII.
[61]) Srov. pozn. č. 55 na str. 405.
[62]) Tak v ten čas vypuzeni byli židé z Loun. V knize svědomí purkrabství Pražského z l. 1507—1509 (sign. G 2 v Českém museum) na l. 14 čte se v svědomí z r. 1508: „když jest bratr Juduov Mates měl příhodu v Lounech, že sú se všickni židé stěhovali z Loun, a Juda tehdáž stěhoval se jest sem do Prahy i s ženú svú.“ Roku 1540 mluví se ještě o „majestátu krále Vladislava, svědčícím někdy Hynkovi Pětipeskému z Krásného Dvora, kdež král témuž Hynkovi dal majestát na purkmistra, konšely i všecku obec města Louna vo vyhnání židů z téhož města“. (Emler, Pozůstatky desk I str. 364).

požívá dosti rozsáhlé samosprávy. I na Novém městě a na Malé straně drželi židé ještě některé domy a i tam mohli ze Starého města na trhy docházeti a po domech vetešnické obchody provozovati.[63])

Následkem poklesnutí moci královské a sporů stavovských rada Staroměstská začala si ale vždy větších práv osobovati nad židy na půdě Starého města usedlými a nerada snášela zasahování kteréhokoli úředníka zemského do záležitostí židovstva Pražského. Zejména bylo jí proti mysli, když některý úředník zemský dosazoval rychtáře židovského a ostatní zřízence obecní v židovské obci. Neuznávajíc pak platnost zřízení zemského z roku 1500 pro stav městský, nemínila také spravovati se ani zřízeností o židech z r. 1501 ani šetřiti vyměřené tam příslušnosti soudu purkrabského na hradě Pražském. V ostatních pak dvou městech Pražských považovali dobu za příhodnou ku provedení záměru, aby židé zůstávali obmezeni toliko na svou osadu v Starém městě aneb aby vůbec z Prahy byli vypovězeni. Jakmile pak židé vypuzení z jiných měst začali se osazovati v hlavním městě a tam dělati soutěž křesťanským obchodníkům a řemeslníkům, tu i na Starém městě ozývala se z těchto kruhů pořáde hlučněji přání v tomto směru.[64])

Rada Staroměstská pak vidouc, kterak židé z královských měst se vyhánějí, avšak ve městech a na statcích šlechty se četně usazují, nevzpírala se tomuto hnutí; nýbrž vymáhala sobě na králi právo vypovídati židy z města aspoň za tím účelem, aby mohla je donutiti k úplnému podrobení se úřadům a soudům městským.

Stal se v tom směru pokus za pobytu krále v Praze r. 1502, ale bez výsledku. Naproti tomu obec Novoměstská učinila 29 srpna 1502 snesení, že židé mají jich města býti prázdni všemi obyčeji, a teprve když král se ujal židů, puštěna jim zase svoboda chození do Nového města, avšak s jistým obmezením. Směli půjčovati sousedům peníze toliko na základy přes to, že — jak víme — na sněmě rok před tím bylo jim povoleno půjčovati též na listy a registra; z kopy

[63]) Tomek u. m. VIII str. 152 a 471.
[64]) Tomek u. m. VIII str. 481 a Palacký u. m. V 2 str. 124.

peněz neměli bráti více úroků týdně nežli tři peníze; o dluhy měli poháněti obyvatele městské toliko k soudu městskému a nikoli k soudu purkrabskému, a konečně zakázáno jim vkračovati řemeslníkům a kupcům v obchody a trhy. Povoleno jim toliko prodávati obnošené šaty na trzích, tak že po domích nesměli s veteší více choditi. Židé uradivše se v obci vstoupili 8 května 1503 do plné rady Novoměstské a oznámili, že se chtějí tím řádem spravovati.[65])

Na počátku r. 1507 žádala opětně obec i na Starém městě, aby židé z města byli vypovězeni, a rada koncem dubna vyslala posly ke králi do Budína, aby dal k tomu svolení. Král rozuměje, že tu jde o zkrácení důchodů jeho, teprve po zdráhání učinil přípověď, že Staroměstským vydá majestát na vypovídání židů, když je ještě rok ve městě ponechají. Učinil o tom poslům ústní sdělení jménem krále na hradě Budínském nejv. hofmistr Vilém z Pernšteina, a poslové vrátivše se domů podávali o tom 31 května zprávu ve shromáždění velké obce, která ji s pochvalou přijala.[66]) Rada Staroměstská použila pak této vhodné příležitosti k tomu, aby židy přiměla k přikázání a k podrobení se její soudní a správní moci. Asi v ten čas složili totiž starší židé Pražští přísahu, že se budou konšely městskými spravovati „jakožto pány jim od JMKské danými“, a zavázali se odváděti jim roční platy na uznání jich ochranné moci nad nimi.[67]) Král, vypůjčiv si před tím summu peněz od nejvyššího písaře Mikuláše z Hořic, zapsal mu ji na úrocích, kterými mu židé Pražští do komory královské byli povinni; avšak rada Staroměstská jsouc vyzvána, by židy přiměla k placení tohoto dluhu, odepřela tak učiniti, poněvadž prý je to proti milosti, kterou král na Budíně Pražanům učinil.[68])

[65]) Příloha č. VI.

[66]) Příloha č. XIX a XX. — Srov. Staré Letopisy str. 280, Veleslavínův Historický kalendář str. 296, Hájka Kroniku Českou l. 462 a Beckovského Poselkyni str. 980. V pramenech těch uvádí se, že „v Budíně všickni tři stavové na králi to vyprosili, aby židův v Čechách, v Moravě ani v Slezích nebylo“; avšak bližších zpráv o tom není. Tvrzení, že Staroměstští obdrželi tehdy majestát takového znění, spočívá zajisté na omylu.

[67]) V pamětní knize č. 994 na l. 83 v archivu m. Prahy *před* zápisem z r. 1507 čte se znění přísahy, jež starší židovští radě Staroměstské musili skládati. Tomek uveřejnil ji na u. m. VIII str. 483 v poznámce 95; avšak klade ji teprve k r. 1514. Mám za to, že omylem.

[68]) Příl. č. XX. — Srov. též Archiv Český VI str. 586.

Odpověď ta asi krále dosti popudila. Stál tehdy rozhodně při straně vyšších stavů v jich sporech se stavem městským, a jsa finančně závislým na straně Zdeňka Lva z Rožmitála, jemuž byl udělil nejv. purkrabství Pražské, nebyl více ochoten splniti přípověď, kterou byl Staroměstským učinil ohledně vydání majestátu na vyhnání židů po roce. Naopak listem ze dne 21 května 1508 poručil tomuto nejv. purkrabímu a také purkrabímu Pražskému Jindřichovi Tunklovi z Brníčka židy české ku správě, nařídiv židům, aby toliko těmito úředníky se spravovali a „žádným jiným". Poněvadž prý se mnozí z nich bez povolení královského z Prahy vystěhovali, měli býti napomenuti, aby se do Prahy ve dvou měsících vrátili, a kteří by toho neuposlechli, měli ztratiti domy i všecken majetek, jenž měl připadnouti p. Zdeňku Lvu a jeho purkrabímu Tunklovi. Jestliže by dále který žid v pokutu králi upadnul, a to bylo uznáno staršími židy Pražskými, měla pokuta ta připadnouti oběma purkrabím společně s nejvyšším kancléřem Albrechtem z Kolovrat. „Milost" tato, za kterou obdaření páni králi asi značnější summou peněz se zavděčiti musili, měla trvati dotud, dokudž „židé v království našem jsú". [69])

Nedá se upříti, že nejv. purkrabí s přáteli svými opatřil sobě tímto listem velmi účinnou zbraň proti Pražanům Staroměstským, kterým všechna moc nad židy měla býti rázem odňata. Byla toliko otázka, zdali rada Staroměstská rozkazu královskému se prostě podrobí. Byloť patrno, že z „*městských*" židů, jakými se byli židé Pražští fakticky stali, neměli se státi snad židé „*královští*", jakými bývali druhdy; nýbrž židé *stavovští*, stavovské moci podřízení, z nichž židé „*panští*" velmi snadno se mohli státi. Potřebovalť nejv. purkrabí dáti toliko k tomu svolení ve formě vejhostu, a židé mohli se stěhovati pod moc panskou. Ostatně účel listu královského byl, aby židé v Praze zůstali, avšak aby byli přivedeni pod moc nejv. purkrabího, a zdá se, že mnozí židé, trvajíce již dříve v důvěrných stycích s ním, jakož i s nejv. kancléřem, a obávajíce se splnění hrozeb, že budou z Prahy vypovězeni, nyní ochotně se těmto pánům přikazovali. Byloť pro ně též

[69]) Příl. č. XXI.

výhodou, že trestní moc soudní měli nad nimi vykonávati starší židovští a nikoli rada Staroměstská.

Pochopitelno, že obec Staroměstská nenesla s lehkou myslí takovéto rušení práv sotva nabytých a také daného slova královského. Jak letopisec sděluje, byla ve shromáždění obce 30 května 1508 „o židy velká nesnáze". Páni zemští prý před rokem též krále žádali, aby židů v zemi nebylo; avšak když se z Prahy někteří stěhovali, „přijímali je na své grunty a do svých měst", a nyní, když se měli židé ze země odebrati, král „zdvihl zase tu milost Pražanům" a rozkázal, aby židé v Čechách zůstali. Obec nechtěla však k tomu svoliti, a tu nejv. kancléř Albrecht z Kolovrat zprostředkoval prý židům příměří, aby zůstali v Praze až do příjezdu krále do Prahy, ale „bez přerušení dání královského".[70]) Hrozba s vypovídáním židů pomohla tedy radě Staroměstské v úsilí udržeti je aspoň v Praze ve své moci.

Brzo na to — 10 srpna 1508 — král z Budína stvrdil vyšším stavům pověstnou smlouvu Svatojakubskou, kterou se mu odjímala všechna moc a přenášela na regenty zemské, v jichž čele stál právě nejv. purkrabí Zd. Lev z Rožmitála. Na ně přešla zejména správa důchodů královských, tak že i důchody z měst, jež podkomoří a mincmistr vybírali, měli se jim odváděti.[71]) Takovým způsobem také židé ve městech královských, jako města sama, měli se dostati docela do správy stavovské, a nyní arci stav městský měl tím větší příčinu brániti se jak proti oligarchickým snahám vyšších stavů, tak i proti židům, kteří byli větším dílem přinuceni šlechty se přidržeti.

Na sněmích za přítomnosti krále v Praze 30 září 1509 a v Kutné Hoře 20 února 1510 odbývaných také „vyšli pokřikové na židy", aby v koruně České nebyli trpěni a i všichni tři stavové žádali prý krále, aby je ze země vypověděl. Židé naproti tomu předložili králi výsady, jež byli od králův i stavův českých obdrželi, že nemají „na budoucí časy z koruny České vytiskováni a vyháněni býti", a tak král odjížděje z Čech vydal jim z Olomouce 10 března 1510 potvrzení těchto výsad, přikazuje, aby židé při nich „beze všech útisků" byli zacho-

[70]) Staří Letopisové str. 286.
[71]) Archiv Český VI str. 388.

vání. Není nepodobno, že židé musili králi přinésti opět značné oběti peněžní, aby potvrzení toho dosáhli, a že asi nejvyšší purkrabí měl na vydání tohoto listu největší vliv. Jako pak ironie zní to, když král v listě tom nazývá židy „svými poddanými".[72])

Následkem svěření správy židů nejv. purkrabímu a regentům měl se purkrabí hradu Pražského státi vlastním představeným židů z Prahy i z ostatních měst královských, kteří se k jeho úřadu a soudu ve všelikých potřebách měli utíkati. Větší část židů také se tím spravovala, a následkem toho ve velké rozepři měst s vyššími stavy otázka příslušnosti soudu purkrabského byla dosti důležita, aby se jí sněmy zaměstnávaly.

K návrhu stavu městského snesl se sněm 23 dubna 1512, aby při králi bylo jednáno, na čem „by židé měli býti postaveni",[73]) a když jednání to nevedlo k žádnému konci, vymohl sobě stav městský usnesení sněmu 25 listopadu 1512, že židé mají poháněti před soud purkrabský toliko o dluhy, jež mají v registrech toho úřadu anebo listem ujištěny; a o jiné dluhy, ujištěné na př. ručními zástavami, že mají poháněti před soud, na kterém dlužník jest neb přísedí, tedy před soud městský, jde-li o obyvatele městského.[74]) Městský stav mohl v snesení tom spatřovati ústupek, neboť obce městské měly právo zakazovati židům, aby obyvatelům městským dávali půjčky na registra a listy, a tím samým mohly hájiti příslušnost soudů městských ve věcech peněžních obchodů židovských.

Poněvadž i na tomto sněmě bylo vyslovováno přání, aby židé byli z koruny České vypovězeni, usnesl se sněm svěřiti

[72]) Čelakovský, Sb. I str. 341. Před sněmem v Kutné Hoře podali Horníci 13 února 1510 suplikací, v které stěžovali si, že „židé z Kolína úkladnými a podvodnými zápisy mnohé z obyvateluov a nákladníkuov o statky jich docela a zouplna připravují, takže již časuov těchto mnozí o své všecko jmění tak lstivými a tuhými zápisy přišli". I žádali krále, aby rozkázal „úředníkuom panství Kolínského i pánuom Kolínským, aby nižádných vypuojčování, leč na základ, zápisuov na spoluobyvatele jich nedopúštěli, neb horám těm to jest k znamenité zkáze a nákladníkuov k umenšení a velikému zkažení". Král však nedal na to žádné odpovědi. (Lib. rub. decr. ant. na l. A 5 v archivu Kutnohorském.)

[73]) Rukop. Roudnický sign. VI Fb. 9 na l. F 5.

[74]) Archiv Český V, str. 178 — Palacký u. m. V 2 str. 209.

plnomocníkům svým na sjezd do Kladska vyslaným, aby se zástupci ostatních zemí Českých o to jednali, zdali židé v zemích Českých mají býti trpěni čili nic.[75]) Jednání to jako mnohá předešlá nejsouc ani upřímně míněno, nevedlo arci k žádnému konci.

Když pak od r. 1513 začalo se opravdovější jednání mezi stavy o vymezení příslušnosti soudů zemských a městských, a když stav městský začal usilovati o obnovení práv královských společně s knížetem Bartolomějem;[76]) tu i právní postavení židů stávalo se předmětem úrad. Stav městský ze sjezdu svého 13 února 1513 podal stížnost vyšším stavům, že židé pohánějí lidi stavu městského k soudu purkrabskému z rozličných věcí, ačkoliv toliko z listovních věcí mají tam poháněti. Města nikde k zřízenosti z r. 1501 nesvolovala, aby židé o všecky své věci poháněli „ku páně purkrábovu soudu", nýbrž vždy stála na tom, že měšťané mají býti židy viněni na právě jich městském. Na soudě tom každého spravedlivě soudí, buď žid neb Turek, aniž koho kdy odtiskli, i proto spravedlivou věc města před se vzala, že nechtějí stávati ani k zemskému ani k purkrabskému soudu.[77])

Stanovisko měst došlo posily, když na lednovém sněmu r. 1514 poslové královští oznámili, že král chce regentům správu země odejmouti, a když žádali za výmaz smlouvy Svatojakubské z desk.[78]) Nedošlo sice k tomu, avšak města byla tím povzbuzena, aby trvala na svém stanovisku v příčině příslušnosti soudní a aby nedopouštěla, by důchody z měst a tedy i ze židů odváděly se k rukoum regentů.

Počátkem května 1514 v Praze „působením nepřátelským některých pánův a zemanů", kteří ponoukali prý chudinu, aby zebrala židy, strhla se bouře protižidovská; avšak páni z rady osadili v čas brány židovské a tak tomu zabránili. Původcové, jak praví letopisec, doufali, že lid půjde nejprve na židy a pak na kláštery a kupce a tak popudí krále na Pražany.[79]) Už tehdy tedy věděli, že není nejlepším přítelem

[75]) Rukop. Roudnický sign. VI Ee 18 na l. 11.
[76]) Čelakovský, Soud komorní za kr. Vladislava str. 19 a 46.
[77]) Souč. kop. v archivu Českého musea.
[78]) Čelakovský u. m. str. 21.
[79]) Staří letopisové str. 358. Tomek u. m. VIII str. 483 a X str. 366.

lidu, kdož jeho vášním lichotí a k nerozvážným skutkům jej popuzuje.

Za těchto poměrů židé Pražští i ostatních měst kolísali se, které strany měli by se přidržeti, či městské aneb stavovské. Obě strany nabízely se jim za ochránce, obě nutily je, aby poháněli městské obyvatele k jich soudům a aby i jinak konali jim služby, a tak židé měnili podle okolností své pány a někteří vykupovali si pokoje úplatami na obě strany. Zejména zámožnější židé nalézajíce se stále mezi dvěma ohni zůstávali přikázáni některému pánu z regentstva, majíce za to, že drží takto se stranou silnější; jiní opět přidrželi se měst a toliko chudší židé, již nemohli platy podnikati, zůstávali po městech ještě „královskými“.[80]) Teprve když v únoru 1515 vyhlášen jest Albrecht Rendl z Oušavy za král. podkomořího, a když 15 června t. r. došlo k srovnání na sněmě mezi stavy o příslušnost soudův a o správu důchodů takovým způsobem, že stanovisko měst došlo větším dílem platnosti a důchody z měst měly se klásti na radnici Staroměstské;[81]) tu také mohlo se začíti jednati o obnovení práv královských k židům v královských městech, když ne v celé zemi.[82]) Avšak i toto částečné obnovení regálu židovského mělo nyní velké obtíže, neboť předpokládalo značnou nezištnost na straně městské a přítomnost krále v zemi, jenž by se rázně ujal vlády.

[80]) V srpnu 1514 židé Pražští na všechny židy uložili summu peněz, aby poskytli pomoc knížeti Bartoloměji. Rada Litoměřická odepřela však nutiti židy v městě obývající, aby část na ně připadající knížeti vydali, a omlouvala se knížeti 7 srpna 1514, že „židé u nich jsou chudí a někteří jsú toliko řemeslem živi, a někteří pány jiné mají, jiní pak jsou městu přikázáni, majíce vajhost a propuštěnie dostatečné od JMKské“. „I poněvadž“ — pravila — *„jiných pánuov židé* nepřidávají k té summě *královským* židům *jsúc v Praze,* tak naši nejsú povinni přidávati, poněvadž poddáni městu našemu dědičně jsú. Ti pak, kteří královští jsú, ti jsú chudí řemeslníci.“ Podobně 29 března 1515 odpověděli Václavu Zimovi, kterému král dal úrok na židech královských v Litoměřicích, že židy nemohou k tomu přidržeti, neb »židé poplatní králi do komory nejsou pod jich správou, nýbrž podkomořího a hofrychtáře, a prvnější podkomoří (Burian Trčka z Lípy) jim rozkázal, aby se v to nevkládali, poněvadž židé jeho úřadu náleží“. (Kopiář Litoměřický na l. 53 a 81.)

[81]) Tehdy i nejvyšší purkrabí Lev z Rožmitála ujímaje se židů Pražských psal 14 srpna 1514: „Židé jsou krále poddaní a poplatníci i také některých z nás, a na nich jest několiko set platu“. (Archiv Český VII str. 47 a 80.)

[82]) Čelakovský, Úřad podkomořský str. 39 a Soud komorní str. 53.

Skutečně obec Staroměstská snesla se 30 října 1515 nejspíše ve shodě s králem[83]) na novém zřízení židovském, kterým měla navrátiti se králi práva k židům. Žid přebývající v Praze neměl dle zřízení toho míti jiného pána, než toliko krále, a který by měl jiného pána, měl se do čtyř neděl z města vystěhovati aneb od posavadního pána vzíti odpuštění. Poněvadž arci na Starém městě všechnu moc soudní a správu nad obyvateli ve městě přebývajícími vykonávaly úřady městské, měli židé těmto úřadům býti podřízeni, a tak vlastně všem bylo státi se městskými židy. Co se půjček židovských dotýče, měli sousedům půjčovati toliko na základy anebo na listy; avšak v tomto posledějším případě měla rada k dluhu dáti svolení, když převyšoval sto kop míš.' Naproti tomu na registra neměli židé sousedům půjčovati, ani na registra purkrabská ani jiná „v kanceláři“ vedená. Kdyby se stalo, žeby soused byl nucen zaplatiti židu dluh dle register purkrabských, měl míti právo žádati na městském soudě za navrácení zaplacených peněz, a žid, jenž u soudu purkrabského žaloval, měl býti z města vyhnán. Vůbec pak židé v Praze bydlící měli poháněti o jakéžkoli věci souseda toliko k městskému soudu pod pokutou vyhnání z města. Nedá se upříti, že toto ustanovení odporovalo srovnání sněmovnímu ze dne 15 června r. 1515, podle kterého „listovní dluhy, kteřížby listové s pokutami byly s ležením a rukojměmi“, měly náležeti i nadále k soudu purkrabskému.[84]) Dle zřízení toho měli dále židé bráti nejvýše dva peníze z kopy gr. č. týdně a neměli v trhy, obchody a řemesla křesťanům vkročovati, majíce právo toliko obnošené šaty a jinou veteš doma ve svých domích aneb v trhové dny na jarmarce prodávati, a to pod trestem vězení a pobrání věcí prodávaných. Konečně uloženy jsou pokuty na lehčení mince z jich strany a přikázáno jim, by chodili v kuklách a pláštích.[85])

[83]) Lev z Rožmitála už 18 srpna 1514 žádal za přepisy dvou listů, jež psal král na sněm o židy od úřadu desk zemských (Archiv Český VII str. 59) a tedy už tehdy král hájil asi práva svá k židům.

[84]) Čelakovský, Soud komorní str. 54.

[85]) Příloha č. XXIV. Zákaz v zřízení tomto obsažený, aby židé nepůjčovali na registra, neplatil ale ve všech městech královských. V *Litoměřicích* na př. rada povolovala židům zapisovati dluhy v registra městská. Dle kopiáře Litoměřického l. 103 Samuel Hešl z Polska byl 17 dubna

Takovým způsobem židé Pražští dostali se úplně do moci městské, když při tom ohledně odvádění platů králi a obci se židy jakés narovnání bylo učiněno,[86]) a nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitála, kterému vlastně od r. 1508 všichni židé byli zapsáni a jemuž také mnozí bohatší židé Pražští se byli přikázali,[87]) těžko nesl takovouto újmu na své moci a důchodech.

Jakmile po smrti krále Vladislava stavové v květnu 1516 svěřili správu důchodů opět do rukou hejtmanů neboli regentů zemských, sněm brzo na to v Benešově odbývaný snesl se 7 července, že nejv. purkrabímu chce ku právu dopomoci jako v jiných věcech, tak i v záležitosti židů. Uváděno při tom, že král Vladislav dal jemu i Tunklovi obdarování na židy Pražské, a že Pražané drží židy proti spravedlnosti. Nepostoupí-li jich oběma těmto pánům a nenavrátí-li toho, co na židech vybrali, nebude židům u soudu purkrabského na nikoho právo puštěno a oba purkrabové budou moci židy Pražské stavovati, kde kterého najdou.[88])

Postavení židů stávalo se čím dále tím povážlivější. Drželi-li s Pražany, zatýkali je po venkově; drželi-li s vyššími stavy, vypovídali je z měst. Vidouce nezbytí mnozí z nich opětně se přikazovali nejvyššímu purkrabímu a jiným pánům; ale tím popouzeli obce městské proti souvěrcům svým.

1516 „přijat v uobranu od pánuov (z rady Litoměřické), aby půjčoval též jako jich židé po 1 den. malém“, při čemž se dokládá, že „má se jemu zapisovati též v registra zřízená a má platiti (obci) pět kop úroku vždy při sv. Jiří“. — Rovněž tak *Kolínští* židé půjčovali na zvláštní registra zámecká. V archivu Kutnohorském je pod č. 197 orig. výpis „z knih židovských na zámku Kolíně vedených, do kterých se všem židuom Kolínským na penieze zápisové činí a zapisují“. Výpis ten vydal 19 června 1519 Strachota z Královic, hejtman na Kolíně, a to v zápisu o přiznání, které Maruše Trubačka učinila r. 1513 před uroz. vladykú Janem Levú z Brozánek, ty časy purkrabí na Kolíně, že jest dlužna Jakubovi židu z Nového Kolína 25 kop atd. Byl při tom přiznání a zapsal je do knihy Johannes Rybný, písař panství Kolínského. Naproti tomu ve věcech příslušnosti soudní všechna města držela s Pražany, žádajíce, aby jich židé byli poháněni toliko k soudu městskému a nikoli purkrabskému Srovnej příl. č. XXV.

[86]) Od r. 1518 na Starém městě i zápisy o domech židovských dály se do knih městských. (Tomek u. m. VIII str. 143.)

[87]) Poddaným jeho židem byl zejména bohatý Žalman Munka, kterému r. 1516 vyhořel dům za kostelem sv. Mikuláše, při kteréžto příhodě některým židům lidem vybíjeny domy i komory. (Staří letopisové str. 403, Archiv Český VII str. 124 a Tomek u. m. VIII str. 485.)

[88]) Ruk. Roudnický sign. VI Ee 18 str. 27.

Ve shromáždění obce Staroměstské 4 listopadu r. 1517 žádali někteří kožešníci a kramáři, aby ve smyslu přípovědi královské z r. 1507 byli židé z Prahy vypověděni, a obec také na tom na jaře r. 1518 přestala, že podle obdarování krále Vladislava mají Prahu opustiti. Měla to býti odpověď na snesení sněmu Benešovského. Tu ale ujali se židů regentové zemští a přišedše 11 dubna 1518 do shromáždění obce žádali jménem vyšších stavů, aby se obec k židům milostivě ukázala a k lidu tak souženému láskou se naklonila. Na to obec připustila starší a některé přednější židy do shromáždění svého, kteří lítostivě prosili, aby milosrdenství nad nimi měla, ohlednouc se na jich starce, děti a chudinu. Uvolovali se při tom na radu konšelů, kteří prostředkovali mezi nimi a obcí, že budou peníze na malé lichvy sousedům půjčovati, a že ze hřbitova a lázně obci 50 kop ročně dávati chtějí na místě posavadních 12 kop českých. I dala se tehdy obec obměkčiti, zůstavši na tom, že chce židy trpěti v městě až do příjezdu krále Ludvíka do koruny České, a že regenti mají jednati o to, aby obdarování královské bylo do desk zapsáno.[89])

Někteří řemeslníci ale, kterým židé zůstávali obtížnými konkurenty a také asi nelaskavými věřiteli, nesouhlasili s tímto odkladem. Po uzavření jednoty obou předních měst Pražských v společném shromáždění obce dne 25 října 1518 obecní starší Kardinál kožešník řečnil o židech, že jich nechtějí více trpěti, neb jsou prý k veliké škodě a zhoubě města. Mnozí obyvatelé Novoměstští s ním souhlasili, volajíce: tak! tak!; ale konšelům podařilo se utišiti bouři. Prohlásili, že sice se o tom chtějí poraditi, avšak že hned se tak státi nemůže, neboť slíbili pánům regentům trpěti židy do příjezdu krále a bylo by velikou hanbou rušiti daného slova.[90])

Konečně dočkali se židé dávno touženého příjezdu mladého krále Ludvíka do Čech, doufajíce, že nový král obnoví práva královská nad nimi a že aspoň poskytne jim potřebné ochrany. Vítali jej v Praze 28 března 1522 v počtu 600 osob

[89]) Staří letopisové str. 411 a 414; Tomek u. m. VIII str. 485. — Veleslavín v Histor. kalendáři na str. 212 klade omylem tuto událost do r. 1520.
[90]) Staří letop. str. 425.

s nejvyšším rabínem v čele a považovali za velkou milost, když mladý král dotknul se bičíkem jich desatera.[91]) Svolaný na to sněm povolil 2 května novému králi berni z jmění, a k té i všem židům bez ohledu na to, komu byli poddáni, bylo hojně přispěti. Čteť se v sněmovním snesení, že „všichni židé ve všem královstvie, v Praze, městech, městečkách i po vesnicích, kteří osedlí jsú, mají dáti ze jmění svého všeho z každé kopy dva groše česká“ a podruzi židé z kopy jeden groš.[92]) Stav městský teprve po delším zdráhání dal souhlas k tomuto snesení, chtěje, aby prve byla předsevzata změna ve správě důchodů královských. Král jsa v peněžní tísni byl odkázán ve svých potřebách větším dílem na dobrou vůli nejv. purkrabího a jeho strany. Obdržev od něho patrně větší zápůjčku vydal Zdeňkovi Lvu z Rožmitála 1 prosince 1522 potvrzení zápisů otce jeho Vladislava na židy, uznávaje, že pan Lev „má v obraně židy Pražské i také některé na nich užitky“ a že „také někteří jiní židé v královstvie Českém za dědičné jemu jsú se dali a někteří v obranu poddali, jakož od něho i listy toho mají.“ [93]) Takovým způsobem mělo dojíti na místě obnovy práv královských nad židy ku potvrzení zápisů, kterými byli od koruny odcizeni.

Brzo však nastala proměna ve správě zemské na úkor pana z Rožmitála a jeho strany. Sněm snesl se 22 ledna r. 1523, že má král býti vpuštěn v mocnost svou královskou, a že mu mají býti postoupeny všechny důchody „při všech horách, na městech, na klášteřích a na *židech všech*“, jež králi náleží a *zastaveny nejsou*. Proto každý byl povinen předložiti majestáty a zápisy, kterými mu některé důchody byly postoupeny, a o kterých majestátech by se shledalo, že nepořádně vyšly, měly za neplatny býti prohlášeny.[94]) Byla k tomu cíli zvláštní komise zřízena, o jejímž jednání nedostává se však zpráv. Jisto jest, že Zdeněk Lev z Rožmitála, kterému král 3 března 1523 odňal úřad nejv. purkrabství, přišel asi o všechny důchody ze židů Pražských, neboť ti zůstali nyní v moci městské. Po obnovení rady spojené obce Pražské

[91]) Palacký u. m. V 2 str. 405 a Tomek X str. 498.
[92]) Tisk v Lobkovické knihovně v Praze.
[93]) Příl. č. XXVI.
[94]) Archiv Třeboňský č. 3487.

14 března 1523 obdržela sice vrch ve správě obce strana Hlavsova, jež stála o silnou moc královskou; avšak kromě toho, že komoře královské dostávalo se od té doby zase určitého platu ze židů Pražských, král jiných práv nad nimi asi nenabyl a nevykonával, ponechávaje právní a soudní moc nad nimi radě spojené obce Pražské.

Napotom stále už pod vrchním dozorem konšelů obstarávali místní správu obce židovské *rychtář a obecní starší židovští*, jež rada městská dosazovala, a jimž příslušelo též konati soud v menších rozepřích židů Pražských. Šlo-li o jich rozepře se židy venkovskými, sporné strany podvolovaly se časem výpovědi *mistrů židovských,* znalců to práva židovského a od obou stran přijatých úmluvců, z jichžto soudu nebylo odvolání.[95])

Na tomto stavu věcí nezměnilo se ničeho, pokud král meškal v Praze, ani nějaký čas po odjezdu jeho. I hlasy po vypuzení židů umlkly. Teprve 15 února 1524 hnula touto otázkou zase veliká obec Pražská, učiníc na radnici Staroměstské snesení, aby „židů víc v Pražském městě nebylo, ani nevěstek a povalovačů“.[96]) Usnesení to nebylo provedeno, a je těžko říci, k jakému účelu se stalo. Mínilo se tím pouze vyhověti přání některých řemeslníků, kterým židé dělali nezřízenou soutěž? Aneb mínili konšelé použiti usnesení toho jakožto nátlaku na židy, aby se cizím pánům nepřikazovali a snad k větším platům zavazovali? Anebo měla v tom ruce strana Rožmitálská, chtějíc tím krále na Pražany popuditi a podporovati stěhování židů na svá panství?

Starý letopisec k otázkám těm neodpovídá. Avšak není pochybno, když brzo na to v Praze dostala se k veslu strana Paškova, a když počátkem r. 1525 Zdeněk Lev z Rožmitála stal se zase nejvyšším purkrabím Pražským, tu obnovil úsilí, aby zápisy jeho na židy Pražské i venkovské nabyly opět platnosti, a židé v mnohém ohledu dostali se pak do téhož

[95]) Winter u. m. I str. 174. Dle kopiáře Litoměřického l. 107 purkmistr a páni (radní) m. Litoměřic 16 května 1516 zavolali židy na radnici i pověděli jim, že v jedné rozepři o dům „podávají vás na mistry vaše Pražské, o všecky věci aby vás srovnali, pokadž by jim náleželo podle práva vašeho židovského“.
[96]) Staří letopisové str. 464.

postavení, v jakém byli před r. 1522.[97]) Takovým způsobem z bývalého regálu židovského v Čechách zbylo velmi málo. Velká část židů v Praze i na venkově stála v poměru dědičné poddanosti neb toliko ochrany a poplatnosti buď k některému členu vyšších stavů, buď k obcím městským. V takovémto stavu zastala je doba habsburská.

IV

Chceme doplniti tento obraz ještě vylíčením právního postavení židů v době Jagellonské na Moravě a v Opavsku. Kdežto v Čechách při nastoupení krále Vladislava na trůn většina židů byla ještě královských, na *Moravě*, jak o tom bylo zmíněno, byli židé před r. 1471 z královských měst větším dílem vypuzeni anebo stali se, jako v Uherském Hradišti, dědičnými lidmi obcí městských. Všude jinde po venkově bylo pak židů toliko panských, prelátských a rytířských. Dotvrzují to také majestáty, které byl král Vladislav v Brně 19 února 1497 a na Budíně 8 února 1514 obci královského města Uherského Hradiště udělil. V prvnějším potvrdil listy předchůdců svých Karla IV a Ladislava na připojení všech židů v témž městě obývajících obci městské a zároveň dal těmto židům některé výsady. Ustanovilť, že židé mají toliko obci býti poddáni a spravovati se konšely a nikým jiným, a že jenom měšťanům mají platiti berně a poplatky. Následkem toho žaloby na ně má toliko soud městský vyřizovati, a konšelé mají jim k dluhům domácím i přespolním dopomáhati. Kdyby mistr židovský neb jiný žid nad nimi nějaké soudní moci si osoboval aneb klatby na ně vkládal, upadne v pokutu 100 zlatých uherských do komory královské. V druhém pak majestátě praví král, že ho prosili purkmistr,

[97]) Zdeněk Lev z Rožmitála píše na př. 12 července 1526 radě města Prahy, že „žid muoj Samuel, jako prve v Žatci byl, i rád by zde v Praze mezi jinými židy, maje duom, byt svuoj měl“, i žádá, aby mu téhož bytu přáli, „a on Samuel chce rád podle jiných židuov to vše činiti i poplatky, jež by naň náležalo, dávati“. (Archiv Český IX str. 107.) — O poměrech židů panských čtou se některé zprávy v Archivu Č. VII str. 47, 80, 81, 124 a 318, IX str. 18 a 55 a XIII str. 186 a 478. Teprve po bitvě u Moháče ujímaje se 20 září 1526 p. Zdeněk Lev židů Žateckých, píše tamější radě, aby židy nechali s pokojem až do budoucího krále, „neb oni jsou komora, kteříž králi náležejí, a kdyby na ně sáhali, mohla by ta věc budúcímu králi aneb stavóm tohoto království býti obtížna“. (Archiv Č. X str. 147.)

konšelé i všechna obec, aby je židů zbavil, *„poněvadž v žádném městě našem markrabství Moravského nejsú,* též tu aby jich také nebylo mezi nimi v tej obci“. I vyhovuje této žádosti, takže se budou moci židů zbaviti, dadouce jim slušný čas k vyprodání a vyhoštění z města.[98])

Od těch časů bylo na Moravě židů jenom stavovských, a tři vyšší stavové považovali za své právo, aby bez ohledu na krále a stav městský upravovali právní jich postavení.

Před vydáním zřízení zemského v Čechách, v kterém peněžní obchody židovské velice byly obmezeny, byly na soudě zemském v Olomúci 3 května 1500 vyneseny obecné *nálezy,* jež obsahovaly poněkud odchylná ustanovení *o půjčkách židovských.* Pánům a rytířům dovoluje se tu vypůjčovati sobě peníze u židů na listy a to s rukojměmi neb s pokutami jež záležely v ležení neb stavování lidí poddaných šlechtického dlužníka v městech a městečkách. O vězení pro dluhy a o půjčkách na registra neděje se zmínka. Člověku poddanému může žid půjčiti toliko na základ a to s vědomím fojta a konšel té dědiny, odkud člověk ten jest. Při tom židům se zakazuje po vsech vésti trhy neb kupectví.[99]) Na sněmě Olomúckém doplněno jest toto zřízení 24 června 1513 *obecním svolením o židy a lichvy,* dle něhož žid z velkého i malého dluhu má bráti od člověka poddaného 10% do roka, a lichva ta má se mu na každého půl léta splacovati. Kdyby dlužník jí nespravil, má jej fojt dědiny k tomu přidržeti, sice židu přísluší právo fojta k tomu donutiti stavováním lidí z dědiny. Kdyby žid zadržel lichvu přes půl léta a neohlásil to, nemá mu více býti dána. Základ, na který žid půjčí, má býti fojtu ukázán a do knihy městské zapsán, a kdyby dlužník z takového dluhu na základ po půl roce lichvy nespravil a dluhu nesplatil, základ se přestojí a žid může s ním svobodně nakládati. Kradenou věc, jež byla židu zabavena, má žid beze všeho uplacování vrátiti. Konečně židé mají bydleti toliko v městech a městečkách a nikde po vsech.[100])

Ustanovení tato jsou opakována v sneseních sněmovních Brněnském ze dne 25 července 1518 a Olomúckém ze dne

[98]) Příl. č. III a XXIII.
[99]) Archiv Český X str. 326.
[100]) Archiv Český X str. 351.

6 ledna 1520 s některými změnami. Židům bylo povoleno, aby mohli bráti lichvy do roka 20%; a aby mohli bydleti ve vsech, když nevedou peněžní obchod. Za to lhůta k prostání základu byla prodloužena na celý rok na místě předešlého půl roku.[101]) Tato ochota, s kterou stavové moravští povolovali židům bráti lichvu jednou tak velkou jako dříve, měla zajímavé pozadí. Jedna část stavů zamýšlela obmeziti půjčky židovské tím způsobem, aby židé směli lidem peníze půjčovati jenom se svolením svého pána, jenž listem měl je uděliti, a po odvedení mu arci části zisku. Byloť sobectví stavovské tehdy velmi vynalézavé; avšak myšlénka ta narazila na odpor. Zejména starý pan Vilém z Pernšteina v dopise k synu Janovi 3 června 1520 velmi rozhodně se proti tomu vyslovil, shledávaje posavadní způsob uzavírání půjček za postačitelný, když konšelé o dluzích židovských vědí a když se dluhy před nimi zapisují. Kdyby se to mělo změniti a židé směli lidem půjčovati toliko se svolením svých pánů, tu by zejména prý vinohrady musily pustnouti, neboť židé půjčují na ně, a když se neurodí, čekají; avšak toho roku prý „duchovní i světští z měst i odjinud“ půjčují kopu míš. na tři vědra vína, a tak berou třikráte větší lichvu, nežli je židovská. I doložil starý pan Pernšteinský: „Mněť do židů nic není, jáť toho pro židy nepíši, než píši to pro lidi své... A nechtí-li židů míti v zemi, proti mněť to nic nebude; však tak, aby jich všichni neměli. A při tom na duchovní i na světské aby uloženo bylo, *aby židovských lichev nechali, jakož nyní větší berou, nežli židé.*“ [102])

Záměr tento, aby z půjček židovských měla i vrchnost užitek v každém případě zabezpečený, nejspíše tak, že by si vyminila při dávání svolení k půjčce určitý podíl na lichvě, se neuskutečnil. Nicméně sám pokus zůstává zajímavým dokladem, jaké prostředky byly tehdy i na Moravě vymýšleny, aby židé v úplnou poddanost k vrchnostem byli uvedeni, a aby z lidu poddaného mohla vrchnost co možná těžiti.

[101]) Archiv Český XI str. 309 a 324.

[102]) Archiv Český I str. 86. Zajímavo je, že na sněmě Olomúckém 14 února 1525 svolena pomoc proti Turkům, ku které měli židé přispěti ze svých lichev, „i ti, kteříž místo peněžité lichvy víno berú“. (Archiv Český XI str. 355.)

Konečně v *Opavsku* židé bydleli v několika městech, jsouce povinni knížeti Opavskému roční summy peněz platiti. Kníže Opavský Hanuš Korvin (1490—1501), levoboček uherského krále Matyáše Korvina, udělil českým listem daným na Krapýně 16 října 1500, na zprávu od hejtmana knížetství Opavského Pavla Radkaje obdrženou, purkmistru a radě města Opavy všechno právo, „kteréžkoli k židóm v městě Opavě má, tak aby židé a všickni nedóvěřiví a u vieře křesťanské s nimi se nesrovnávající v témž městě i na předměstí trpěni více a na věčné časy nebyli". Odůvodňoval to tím, že prý „mnozí a častí krádežové v témž městě i na předměstí se dějí, a že mnohé věci kradené u židuov zastavené a najděné bývají, a poddaní k věcem těm přijíti nemohou, poněvadž je židé do jiných měst prodávají". A dále že prý „lidé k vůli židům veliké práce a soudy mívají i stavení a sázení u vězení", což prý už kníže Kazimír Těšínský uznal, když byl hejtmanem zemským. Poněvadž pak „v některých okolních městech hlavních židé nejsú trpěni, a by jich židuov nebylo, lidé hned by se lépe měli", proto vyhověl žádostem měšťanů Opavských.[103])

Král Vladislav učiniv rok na to smlouvu s Hanušem Korvinem o postup knížetství Opavského, potvrdil měšťanům Opavským 27 července 1501 jich privilegia „mocí královskou v Čechách a jakožto nejvyšší kníže Slezské a pán Opavský", vyjmuv z tohoto potvrzení kus o vypovědění židů, jejž jim byl Hanuš Korvin povolil. Poněvadž jich měšťané na ten čas nevypověděli a neodbyli, povoluje král, aby „tu židé zase byli v těch domích, jako jsou prve byli, dadúce a navrátíce těm, kdož ty domy jejich nynie mají a drží, peníze jejich zase, které od nich vzali".[104]) Avšak židé neměli v Opavě dlouhého pokoje užiti; neboť za krále Ludvíka jsou opět a pak konečně z města i celého Opavska vypuzeni pro jakés provinění, o němž nezachovalo se bližších zpráv. Král se jich sice r. 1522 ujal, nařizuje konšelům, aby „je zase do města, kteříž v tom městě prve bydleli, přijali a mezi sebe pustili" a to pod propadením 2000 zl.; avšak když měšťané mu vylíčili, „jaký jsou tíž židé skutek nešlechetný učinili, dal král listem daným

[103]) Rukop. Opavské musejní bibliotéky č. II na l. 147.
[104]) Tamže na l. 46 č. 39.

na hradě Pražském 31 července 1522 povolení „týmž měšťanům i *stavům všem knížetství Opavského*, aby židuov těch ani jiných v Opavě a v tom knížetství netrpěli a zase nepřijímali“.[105])

Takovým způsobem Opavsko, které jinak spravovalo se právem moravským, v této věci následovalo příkladu Slezska, v kterém od časů krále Ladislava židé nebyli více trpěni; kdežto Čechy a Morava přes všechny opačné snahy nepřestaly jim poskytovati útulku.

---

## Přílohy.

### I

### 1492, 20 ledna. Na Budíně.

*Král Vladislav píše Budějovským, aby nesáhali mocí na židy, nýbrž aby jim bytu přáli a soudní moc nad nimi podkomořímu království Českého ponechali.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc.

Opatrní, věrní naši milí! Spraveni jsme, že by jste vy těm židóm, kteřiež mezi vámi jsú, některá bezpráví činiti umyslili, při kteréžto věci my zachovávajíce spravedlnost, takto vám porúčíme i s pilností přikazujem, abyšte na též židy žádnú mocí nesáhali ani sáhati dopúštěli, ale jim tu též jako i prve bytu přáli; a jestliže by je kto viniti chtěl, ať je viní před komořiem královstvie Českého, kterémuž jsme my tu věc k dostatečnému rozeznání poručili. Dán na Budíně v pátek po svaté Pryště, let královstvie našich Uherského druhého, Českého XXI léta.

Commissio propria domini regis.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kop. v diplomatáři Českého musea. Na rubu byl nadpis: „Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým.“

### II

### 1494, 6 května. V Levoči.

*Král Vladislav nařizuje purkmistru, konšelům i vší obci m. Budějovic, aby nedopouštěli mocí sáhati na židy, proti nimž o Velký pátek nedůvodně u nich bouřka se zvedla, a aby žaloby na ně před hejtmany království Českého se podávaly.*

Ad mandatum domini regis.

Vladislav z božie milosti Uherský a Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Vaše psanie široké,

[105]) Tamže na l. 78 č. 64. Srov. též Biermann, Geschichte d. Herz. Troppau u. Jägerndorf str. 448.

kteréž jste nám v této mieře učinili, po zprávě poctivého doktora, faráře vašeho, což se Židuov dotýče v městě mezi vámi obývajících, viděli jsme a tomu dobře porozuměli; i věztež, že jsme dostatečně toho zpraveni od hajtmanuov královstvie Českého, že na jmenované židy nic k tomu podobného nenie uvedeno od těch, ktož jsú na ně a proti nim žalobu vedli. Pak jakžkolivěk a skrze kohožkolivěk proti týmž židóm búřka a taková zlost zdvihla se jest neduovodně, vám všem i každému zvláště s pilností přikazujeme, poněvadž oni komora naše jsú, abyšte na ně žádnú mocí nesahali ani komužkolivěk sahati dopúštěli, všech výmluv při tom nechajíce. Než jestliže by kto proti nim co takového měl, aby toho na nich právem hleděl před hajtmany na miestě našem usazenými, nebo my takových búřek a všetečných předsevzetí žádnému trpěti nemieníme. A protož, znajíce takové rozkázánie naše, v tom se tak zachovajte, jakož vám píšeme, jinak toho nečiniece pod zachováním milosti našie. Dán v Levoči v úterý před Božím na nebe vstoupením, království našich Uherského v čtvrtém létě a Českého ve třímezcietmém.

Orig. perg. archivu m. Budějovic ve skříni 9 č. 3. Na rubu nápis: „Opatrným purgmistru, konšelóm i vší obci města Českých Budějovic, věrným našim milým“ a regest současný: „O židy, čehož jsú se byli u Veliký pátek dopustili, že na ně nic dŭvodného uvedeno nenie.“

## III

### 1497, 19 února. V Brně.

*Král Vladislav stvrzuje listy králův Karla IV a Ladislava, kterými židé v Uherském Hradišti přebývající obci jsou připojeni, takže mají toliko jí poplatky a berně platiti a soudem městským se souditi.*

My Vladislav z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, markrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužický markrabie etc., oznamujem tiemto listem všem, jakož najjasnější pan Karel a pan Ladslav, Uherský a Český králové, předkové naši šťastné paměti, pro mnohé a věrné služby opatrných purgmistra, konšel i vší obce města Hradiště, všecky židy v témž městě obývající k témuž městu pro polehčenie a opravu přidati a připojiti ráčil [sic], kteréhožto listu my sme také potvrditi ráčili. Nynie pak přistúpili jsú před velebnost naši královskú někteří židé z téhož města Hradiště a prosili jsú nás pokorně, abychom jim toho k městu připojení přieti, i některých jiných práv a svobod jejich potvrditi a obdarovati ráčili vedle těchto artikulóv dolepsaných: Najprve, aby židé v témž městě v Hradišti obývající, nynější i budúcí, žádnému žádných poplatkuov a berní nedávali a neplatili, než měšťanóm svrchu dotčeného města na opravu, tak což by měšťané na ně položili vedle slušnosti a starodávného obyčeje, k tomu také aby oni purgmistr a konšelé jakožto úředníci naši je židy řídili a spravovali, a žádný jiný. Item žádný mistr

židovský ani žádný žid aby nad nimi nebýval, ani žádné kletby na ně nevykládal, a ktož by kolivěk kletbu na ně vložil, ten každý propadne do komory naší královské sto zlatých uherských, a těm židóm aby ta kletba ke škodě nebyla. Item komuž by kolivěk tíž židi co povinnovati byli, má jich každý před právem Hradišckým hleděti a viniti, a oni povinni jsú a budú každému před týmž právem právi býti a od sebe všecko spravedlivé učiniti vedle práva téhož města Hradiště. Item, kterýž by kolivěk soud mezi týmiž židy povstal a vznikl, nemá žid jináč souzen býti, než měsckým právem tu v Hradišti. A kteréž by kolivěk tíž židé dluhy spravedlivé měli přes pole, k takovým dluhóm spravedlivým i k lichvě majie jim židóm purgmistr a konšelé téhož města Hradiště dopomáhati a radni býti, aby je vyupomínati a dobýti mohli, jich v tom vedle práva a spravedlnosti nevopouštějíce, tak a podle toho, jakož jsú to předkové jich činili. K kteréžto prosbě jsúce nakloněni a zvláště z té příčiny, poněvadž jsú těch artikuluov prve a od starodávna ti židé užívali, a měšťané Hradiští také jsú se k nim od dávných časuov zachovávali; kdežto s dobrým rozmyslem a radú věrných našich, mocí královskú a jakožto markrabie Moravský těch všech svrchu dotčených a nahoře vypsaných artikuluov, kterýchž jsú tíž židé požívali, od staradávna tiemto listem naším potvrdili a upevnili jsme, potvrzujem a upevňujem, a též židy Hradišcké při těch artikulech, spuosobu a právu svrchu dotčeném, i při tom při všem, což se v týchž artikulech drží a zavierá, potud, pokudž spravedlivé jest, je nynější i budúcí jich zuostavujem milostivě, chtiece tomu, aby svrchu dotčení židé v Hradišti obývající, nynější i budúcie, nahoře dotčených práv, svobod, výsad a zvyklých dobrých starodávných obyčejóv tak nynie jako prve požívali a požívati mohli, jimi se řídili a spravovali a z nich vyvozováni nebyli proti spravedlnosti od nás, od budúciech našich králuov Českých a markrabí Moravských ani od žádného jiného nynie i v časiech budúciech. A protož přikazujem hajptmanu, podkomořiemu i jiným všem úředníkóm a obyvatelóm markrabství našeho Moravského, a zvláště opatrným purgmistru, konšelóm, starším i vší obci nahoře psaného města Hradiště, věrným našim milým, nynějším i budúciem jich, aby často dotčené židy mezi nimi obývající, nynější i budúcí, při těch svrchu dotčených milostech, artikulech, právech, svobodách a obyčejích starodávných měli a je při tom drželi a zachovávali, jim v tom nepřekáželi ani z toho vyvozovali, ale je při tom při všem, pokudž spravedlivé jest, obhajovali a jim v tom radni a pomocni byli, a jich ve všech slušných potřebách nevopúštěli, jináč toho nečinice nynie i potomně. A jestli že by kto kdy proti tomuto našemu listu co obdržel, to dánie nemá přes to, což spravedlivé jest, žádné moci mieti. Tomu na svědomie pečet naši královskú k tomuto listu přivěsiti jsme kázali. Dán v Brně v druhú neděli v postě, kteráž slove Reminiscere, léta bo-

žieho tisícého čtyřstého devadesátého sedmého, království našich Uherského sedmého a Českého šestmecítmého léta.

[Na ohbu:] Ad relacionem magnifici domini Johannis de Sselnberk, supremi cancellarii regni Bohemie.

[Na rubu:] R^ta^.

Originál perg. v archivu m. Uherského Hradiště. S velkou pečetí královskou.

## IV

### 1501, 18 června. Na Budíně.

*Král Vladislav nařizuje Budějovským, aby židy při jich starodávních právech zachovali a nedopouštěli je obtěžovati.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a markrabie Moravský.

Opatrní, věrní naši milí! Vězte, že jsme zpraveni, žeby židé naši tu u vás obyvající v městě od vás poněkud mimo jejich svobody a spravedlnost obtěžováni byli. I my nechtiece, aby oni židé od vás aneb od koho jiného jaké obtiežeenie a překážky mimo jejich starodávní práva jmieti jměli, porúčieme vám, abyšte je při jejich starodávních právech a svobodách, kterýchž jsú prve v užívání byli, jměli, drželi a zachovali a žádných jim překážek ani obtiežností proti těm jejich svobodám nečinili, jináč toho nečiniec, znajíce v tom naši jistú a konečnú vuoli. Datum Bude feria vi post Viti, anno regnorum nostrorum Hungarie xi^o^, Boemie vero xxx^o^.

Ex commissione propria Majestatis Regie.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie v diplomatáři Českého musea.

## V

### 1502, 23 března. Na Budíně.

*Král Vladislav píše podkomořímu Albrechtu z Leskovce, že židé Budějovští spoluobyvatele tamější pro nepatrné příčiny pohánějí před purkrabího hradu Pražského, kdežto prve mají poháněti je před radu městskou.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a margkrabie Moravský etc. Statečný, věrný náš milý! Věz, že jsú na nás vznesli opatrní purgmistr a konšelé města našeho Budějovic, věrní naši milí, oznamujíc nám, kterak židé, kteříž jsú v témž městě, přieliš obtěžujie mnohé z spoluobyvateluov jejich proti právuom a svobodám jich, kteréž od předkóv našich, králóv Českých, nadané a námi potvrzené majie, berúce na ně listy a puohony od purkrabie hradu Pražského někdy pro dosti rovné věci, nevznesúce toho prve podle výsad jejich na purgmistra a konšely, ani jich žádajiece, aby jim

od takových spravedlivé učinili. A při tom nás s velikú prosbú prosiec, abychme v tom nad nimi lítost jmíti a v tom je opatřiti ráčili, aby vod nich tak obtěžováni nebyli etc. I porúčieme my tobě. aby ty těm židóm z úřadu svého psal a rozkázal, aby voni takovými věcmi poddaných našich proti jejich svobodám neobtěžovali, než bude-li z nich kto komu co vinen, aby to najprve na purgmistra a konšely vznesli a žádali, aby jemu od něho spravedlivé učinili, a nestalo-li by se to jemu aneb jim vod nich, teprv aby se vo to k purgkrabí utekli. Datum Bude feria quarta ante Pasche, anno regnorum nostrorum Hungarie undecimo, Bohemie tricesimo.

Ex commissione propria Majestatis Regie.

Orig. perg. v archivu Českého musea. Pečeť druhdy na hřbetě listu přitištěná odpadla.

## VI

*Snesení velké obce Novoměstské o židech 29 srpna 1502 a 20 dubna 1503.*

Léta páně tisicieho pětistého druhého v pondělí den památný Stětie sv. Jana Křtitele božieho shromážděnie obce veliké stalo se jest na rathúze zde v Novém městě Pražském, majíc mezi sebú rozjímánie mnohá o artykule vezpod psané, z vuole jednostajné na tomto jsú zavřeli a to aby od každého chudého i bohatého súseda a obyvatele města tohoto držemné bylo a nepřerušitedlně držáno: (Následuje 23 článků obecních věcí se týkajících a za tím čte se:)

Item, což se Židuov dotýče, poněvadž jich zde nemáme v obývání, ať sú města našeho prázdni všemi obyčeji, že jim v tom nikoli trpělivi nebudem.

---

K napomenutí JMti krále Židóm jest puštěna svoboda k chození do tohoto města až do příjezdu JMti krále na zpuosob takový:

Item, aby žádnému súsedu nepuojčovali, než na základy. Pakli by který Žid na jiný zpuosob pójčil, aby bez toho dluhu byl.

Item, o dluhy súsed aby k žádnému právu nepoháněli ani tiskli, než před právo městské.

Item, lichvy viece aby nebrali s kopy grošuov českých, tak jakož JMKská uložiti ráčí, tři penieze malé.

Item, v trhy křesťanóm aby nevkračovali ani předávali na vozy lezúce, před brány chodiece, toho aby přestali.

Item, šatuov nových ani vetchých po ulicích ani po domiech nenosili, než tu toliko prodávali, kdež k tomu trhové vysazeni sú, leč by kto sobě kázal do svého domu přinésti.

Item, v uobchody řemeslníkóm aby nevkračovali, v řemeslech jim nepřekážejíce.

Item, ktož by se koli při tomto z židuov nezachoval, že ten a takový každý Žid bude trestán panskú kázní bez milosti, jsa postižen při našem právě v takovém přestúpení.

Actum et decretum per totam communitatem et in librum inscriptum sabbato post Zophie (20 dubna) anno et cetera quingentesimo tertio. Mauricio Kropacz, magistro civium existente.

Kteréžto artikule Židé žádali jsú mieti vypsané, aby je v své obci oznámili a na to společně se uradiece pánóm Jmsti i všie obci konečnú odpověď dali, kdež do raddy plné v počtu znamenitém vstúpivše oznámili jsú, že jsme posláni od našie obce z starších i obecních Židuov a jménem všech vašim milostem přiřiekáme, že se chcme při těch všech artikulech nám od vašie milosti podaných pod těmi pokutami tak zachovati, v tom žádného nezastávajíce ani jakkoli vymlúvajíce. Actum feria II post Stanislai anno 1503.

Liber bernarum Novae civ. Pragens. č. 989 na l. G 4 v archivu král. hlav. m. Prahy.

## VII

### 1503, 4 října. V Tatě.

*Král Vladislav Budějovským, aby na žida Uhra právo pustili, kdyby podkomoří Petru z Rožmberka soudem komorním spravedlivý konec o to neučinil.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a margkrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Vězte, že jest nám psal urozený Petr z Rožmbergka, obtěžuje sobě to velmi, že se vo žida Uhra, když tu podkomořie u vás konšelský úřad obnovoval, soudem komorním konce spravedlivého nestalo, volaje k nám s velikú snažnú prosbú, abychme na toho žida právo pustiti rozkázati ráčili. I poněvadž nám týž z Rožmbergka při tom oznamuje, že jím v tom nic neschelse, než podkomořiem a vámi, píšem podkomořiemu porúčejíce jemu, aby ještě svrchupsanému z Rožmbergka vo toho žida rok a den jmenovitý složil, a jemu i vám ten rok a čas časně oznámil, a k tomu roku aby k vám přijel aneb hofrychtéře, ač by sám nemohl, poslal, tu aby s vámi soud osadil a podle spravedlivého rozeznánie na toho žida právo pustil. Protož znajíce to porúčieme vám, abyšte žida Uhra žádným obyčejem nepropúštěli, než jej až do spravedlivého rozeznánie v vazbě chovali a se v tom také ve všem, když podkomořie aneb hofrychtéř mezi vás přijede, tak jměli a zachovali, jakož se nahoře píše. Pakli by podkomořie aneb hofrychtéř s vámi vo to buď pro jakúkoli příčinu spravedlivého konce učiniti nemohl, tehdy abyšte vy svrchupsanému z Rožmbergka na žida Uhra bez meškánie a všelijakých odtahuov, neobracujíce se na žádného, právo pustili a se v tom tak podle práva zachovali, abychme vo to viece staráni nebyli. Datum in Tata feria IV

ante Dionysii anno domini XV^C tertio, regnorum autem nostrorum Hungarie XIV^O, Boemie vero XXXIII^O.

Wladislaus rex manu propria scripsit. — Ex commissione propria Majestatis Regie.

[Na rubu:] Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým.

Orig. ve sbírce Donnebauerově. Srov. list krále Vladislava Petru z Rosenberka d. v Tatě 11 října 1503 v archivu Českém X str. 109, kdež se o židu Uhrovi praví, že „svatokrádeže kupoval".

## VIII

### 1504, 13 ledna. Na Budíně.

*Král Vladislav nařizuje Budějovským, aby nedopouštěli vražditi a loupiti židy pro příhodu, která se v Strakonicích stala, nýbrž aby každého nařčeného žida před krále a jeho rady postavili.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Vězte, že jest nás došlo, kterak by někteří byli ponúkajíce některých lidí a je navozujíc, aby na židy nějaký počátek učinili a statky jim brali a je mordovali, proto že jest urozený Jan z Švamberka a na Strakonicích nějakú židovku se dvěma židy upáliti dal, z té příčiny, že jakás jeho sedlka zamordovavši dietě své pravila, že by to z návodu těch židuov učinila, kterúž také upáliti dal etc. I věztež, že jsme my byli témuž Strakonickému ne jednú než několikrát psali, poněvadž židé takové výsady mají od ciesařuov [a] králuov Českých nadané a námi potvrzené, pravil-li by kto takového co neslušného na kterého z židuov v královstvie Českém obývajíciech, ješto by proto, když by naň to podle práva dostatečně provedeno bylo, na hrdle trestán býti jměl, že takový neb takoví nemá o to jinde souzen ani rozeznán býti, nežli před námi aneb radami našimi; kdež my chtiece, aby i židé při svých svobodách a výsadách zachováni byli, psali jsme nadepsanému Janovi Strakonickému, aby tu sedlku, židovku i židy na hradě Pražském v moc purkrabí najvyššieho postaviti kázal až do suchajch dní postních, tak aby tu věc páni a vládyky, kteříž v soudu zemském sedají, vyslyšeli, a to rozeznali; a nalezli-li by se byli ti židé i s židovkú vinni, aby se jim právo jich stalo, tak jakž by na to přislušelo, kterýž se na to neobrátiv kázal je odpraviti. A protož vám přikazujem, chtěl-li by ktož koli které osoby na to vésti, aby se skrze to na židy nějaký počátek stal, abyšte toho nikoli nedopúštěli. Byl-li by pak který žid v čem takovém neslušném od koho narčen aneb shledán, kážíce se jím dobře ujistiti odložíte té věci až do příjezdu našeho do téhož královstvie, kterúž my potom s radami našimi ohledajíc a rozeznajíc, poznáme-li, že

tím a takovým žid vinen bude, kážeme jeho tak trestati, jakož na to slušeti bude; neb chtě někdo na židy búřiti a na ně se utrhovati, přivedl by z toho do země válku domácí, neřád a práva zastavení, a potom z toho jiné všecko zlé, kdež my toho bohdá žádnému nedopustieme. A protož znajíce toho takové příčiny, tak se v tom jmějte a zachovajte, jakož vám píšeme. Datum Bude sabbato die post Epiphaniam domini anno Christi xv$^{c}$ iiij$^{o}$, regnorum nostrorum Hungarie xiiij$^{o}$, Boemie vero xxxiij$^{o}$.

Ex commissione propria
Majestatis Regie.

[Na rubu:] Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie zv. archiváře Erbena v diplomatáři Českého musea.

## IX

### 1504, 14 února. Na Budíně.

*Král Vladislav nařizuje Budějovským, aby nechali v městě bez útisků židů, kteří loni přestrašeni k podkomořímu se utekli.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král, markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Což se těch židuov, kteříž byli luoni, jsúce nějakými pohružkami přestrašeni, k podkomořiemu našemu odešli, dotýče, poručíme vám, abyšte vy jich tu v městě beze všech překážek a útiskuov nechali až do příjezdu našeho do téhož královstvie. Což se pak dále o jiných židech, když tam budeme, jednati, a na čem to postaveno bude, to vás také tajno nebude. Datum Bude feria IV die sancti Valentini, anno regnorum nostrorum Hungarie XIV°, Boemie vero xxxiij°.

Ex commissione propria
Majestatis Regie.

Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie zv. archiváře Erbena v diplomatáři musejním.

## X

### 1505, 24 června. Na Hardeku.

*Jan Sokolík z Dubé, hejtman hrabství Hardeckého, píše radě Budějovské o vyznání zločince na jich židy.*

Ján službu svú vzkazuji. Múdré opatrnosti páni, přátelé milí! Znáti vám dávám, žeť mám v moci své zločince a mordéře nekřesťanského, kteréhož sem dal podle práva tázati, jakož vám ted jeho vyznání zavřené posílám, a jeho chovám k dalšiemu svědomí, ač toho vy neb kdo na pánu mým Jmti bude žádati. Máte-li co

v tom úmysle, tehdy tím nedlete. Hardek, feria III[a], ipso die Joannis Baptistae anno 1505.

Jan Sokolík z Dubé,
hajtman hrabství Hardeckého.

Múdré opatrnosti purgmistru a raddě města Českých Budějovic, pánuom a přáteluom mým milým.

Kop. v archivu Českého musea.

## XI

### 1505, 22 září. Na Hardeku.

*Svědomí pěti rakouských šlechticů o vyznání pastéře Štefla a jeho ženy stran koupě pacholete židem Michalem z Budějovic.*

Štokorner z Sterein, Thomáš z Habrobon, purgrabie v Neuheusl, Jan Traunstayner, purgrabie na Reczi, Ondřej Arcupek v Prazendorfě, Jan Bobinský z Újezda, purgkrabie na Hardeku, vyznáváme zjevně tímto listem, jakož sme jednostajně při tom byli v přítomnosti velikých bez počtu a mnoho poctivých a dobrých lidí při vyznání a posledním času a konci. I vyznal jest a na tom umřel a na poslední hodině oznámil, jakož níže psáno stojí:

Item Štefl pastéř ve vsi Playsinku poznal se ve čtvrtek po svatým Víthu (19 června) bez všelikterakého mučení, že on a žena jeho na posviecenie v Reci v Terlově pasteřčině v Reci v Starém městě v jejím domě na té jisté pastéřky v Reci okázánie k jednomu židu, kterýž se jmenoval Michal, přišel, kterýž jmenovaný žid se chlubě, že jeho rabí žid z Českých Budějovic sem poslal; tak ten jistý Štefl pastéř skrze řeč Tirlové již jmenovanému Michalovi židu pacholátko v šesti létech, kteréhož jemu v Plaisinku ve vsi dodati chce, prodal za dva a třidceti zlatých rýnských, a na to jest Štefl pastéř židu za sebú do Plaisinku přijíti kázal a dal jest jemu židu to pacholátko v jednom lese, a jemu je držel dotud, až je v mnohé kusy zřezal a srdéčko jemu též zřezal a naposled pacholátku léno jeho vyřezal, aby on židóm znamení přinesl, na znamení, že jest pacholátko bylo, to aby mohl okázati; a všecky žíly po krvi jsú jemu vytiskli a hledali, až jsú tu krev skrze trachtéř všecku do jedné láhve připravili a vcedili. A když jest žid tu krev do lahvice přijal, dal jest on Šteflovi pastéři XII rýnských zlatých na tom a jemu pověděl, aby v osmi dnech do Budějovic do domu téhož rabí přišel a viec pacholátko jedno s sebú přivedl, tu se počestně s ním o staré a toto nové pacholátko smluví, jakož pak též Štefl pastéř pacholátko k tomu jest zjednal.

Po druhé poznala se žena Štefle pastéře sama za se, že jest věděla a viděla pacholátko, že hrdélko jemu zřezali; k tomu ona druhé pacholátko též pomohla zjednati; a tomu všemu, což se svrchu píše, na potvrzení lepší pravíme to na svú vieru a na svú čest na

místě přísahy, a k větší jistotě a na svědomí dáváme tento list pod našemi vlastními pečetmi, však nám a našim pečetím bez škody, a kdež by toho potřeba kázala, chtěli bychom jednostajně tak ústně seznati. Dán na Hardeku v pondělí před svatým Mauricí létha patnáctistého pátého. Naše pečeti jsú na hřbet k tomuto listu přitištěny.

Novější kop. českého překladu, jenž druhdy v archivu m. Budějovic byl, v archivu Českého musea. V datování jest omyl. V pondělí před sv. Mauriciem 1505 bylo 15 září; avšak poněvadž poprava Štefla byla 21 září a v listě mluví se o popravě jeho, musí se datovati po dnu 21 září, kdy byla neděle.

## XII

### 1505, 23 září. V Reci.

*Svědomí čtyř konšelů města Rece v Dolních Rakousích o vyznání pastéře Štefla z Pleysinku.*

My níže jmenovaní zejména Pavel Pleyšteynar, Jíra Werner, Mikuláš Kramář a Ondřej Gsexl všem čtúcím, tehdáž konšelé přísežní, měštěné v Reci, vyznáváme jednosvorně s tímto otevřeným listem oznamujíc všem, že sme jednostajně v pondělí po svatým Mathúši apoštolu božím a evangelistu (21. září) s mnoho jinémi poctivémi a dobrémi lidmi přijeli do Hardeka. Tu jeden zejména Štefl, pastéř z Pleysinku, vedle jednání svého a zločinění vzat jest byl k odpravě, i obmeškali jsme se, že jsme při čtení jeho vyznání a oznámení nebyli. Ale když jsme ven k popravnímu místu přijeli, tehdy urozený Ján Sokolík z Dubu, tehdáž jsa hajtmanem hrabství Hardeckého, nás a mnoho dobrých jinejch lidí k sobě přivolav, žádostivú prosbú žádaje, a když jsme k němu přistúpili, zavolal on na jmenovaného Štefle pastéře takovým spůsobem: „Milý Štefli! Vidíš dobře, že jináč býti nemůž, a tys na mučení a mukách vyznal ten zlý skutek a zločiněnie, kteréž před zjevném právem zjevně čteno bylo, a k tomu jsi neodpíral, by toho neučinil, jsi-li toho skutku zlého učiněného památnej a máš-li to v své paměti ještě a znáš-li se k tomu a chceš-li na tom umříti, jakožto dobrý křesťan?“ I když se ta řeč stala, i leže on na zemi, vstav sedl mluvě: „Milý pane hajtmane! Všecko to, co jsem prve pravil a poznal se, nechci jináč aniž vím jináč pověděti, ani proměniti, než chci na tom umříti jakožto dobrý křesťan.“ Takovú řeč již jmenovaný hajtman slyše, vzal jest od nás ode všech, kteříž při tom byli, svědomie a na takový spůsob ten bídný člověk vedle řádu ortele vypověděného odpraven jest, a tomu jest tak. My svrchupsaní měšťané pravíme to všickni čtyři jednosvorně na naši víru a čest pod přísahami tím spůsobem a obyčejem, jako bychom my to před právem mluviti a praviti jměli, a kdež by toho potřeba kázala, chtěli bychom ústně neb listovně jináč nemluviti aneb praviti beze lsti. K jistotě a většímu potvrzení této naší řeči a na svědomie toho

prosili jsme jednostajně poctivých a opatrných purgmistra, rychtáře a raddy zde v Reci, že jsú jich pečet městečka na hřbet listu tohoto dali přitisknúti, však jim a jich budúcím beze vší škody. Dán v Reci v úterý po svatým Mauricii létha páně v patnáctistém a v pátém léthě.

Kop. v archivu Českého musea.

## XIII

*Paměť o jednání stran vypovězení židů z Českých Budějovic v listopadu r. 1505.*

Vyobcování židuov z města Českých Budějovic.

Jesus Maria. Znamenaj hroznú a nekřesťanskú příhodu a dobře hroznú, kterážto jednomu každému křesťanu dobře má býti připuštěna k srdci jeho, kteréhožto účinku a skutku nekřesťanského nešlechetné židovstvo v městě Budějovicích tehdáž obývající v Rakósích při zámku jednom jménem Hardek skrze jednoho žida, jenž se jmenoval Michal, jsú se dopustili a skrze takovú jich nešlechetnost slušnú jsú v témž městě Budějovicích tíž židé vzali odplatu. Létha tisíc pětistého pátého. Item. Počátek té příhody najprv jest tento, že urozený vladyka Jan Sokolík z Dubé, tehdáž hajtman hrabství Hardeckého, maje v své moci jednoho zločince i s ženú svú nekřesťanského, učinil jest psanie a oznámenie tajné pánuom Budějovickým do raddy, kteréž takto znie slovo od slova: (Následuje list p. Sokolíka d. na Hardeku 24 června 1505 č X.) A toto psanie od téhož pana Sokolíka přišlo jest v sobotu u vigilii svatých apoštoluov Petra a Pavla (28 června). I majíce takové psanie hrozné, v tom své práce nelitujíc s velikú opatrností v tajnosti k některým znamenitým pánuom poselstvie ústně jsú vyslali, raddy k jich milostem berúce. Kdež pak poněkud židé zvěděvše brali se pomalu z města ven, davše někteří své klenoty v soudku zabedněným schovati. I páni z raddy znamenavše takovú věc a jich židuov doma nebytí, neb již na nich strach byl, vzavše některé dobré urozené lidi sebú, šli jsú mezi židy, chtíce zvěděti, jsú-li židé doma. I nebylo jich. Potom ten den zvěděvše páni, že súdek jest ten židovský s klenoty u jednoho městěnína, šli jsú k němu a opatřivše jej a zapečetivše vzali jsú jej na rathúz až do dalšího rozkázánie krále JMsti, kdež potom skrze JMKské rozkaz ten súdek byl od velebného pana doktora Augustina, tehdáž sekretáře kanceláře krále JMsti České, od JMKské vyprošen a do Budína poslán. Potom páni usilujíc v tom slali jsú ku panu Sokolíkovi ne jednú než víc; až když jsú toho mordéře měli utratiti, vyslali jsú z sebe Vincence Hořického na Hardek, aby jeho vyznání dostatečné svědomí přinesl, jakož jest pak se to stalo, kteréžto vyznání a svědomí těch dobrých urozených a městských lidí pod jich pečetmi slovo od slova takto zní: (Následuje list některých rakouských šlechticů ze dne 15 zář 1505 č. XI).

Při tom i jsúc měštěné z Rece od hajtmana Hardeckého k témuž tázání a k utratění téhož Štefle a ženy jeho obesláni, v slova níže-psaná pod pečetí města Rece takto jsú vyznali, byvše při tom: (Následuje svědomí čtyř konšelů města Rece ze dne 23 září 1505 č. XII.) I majíce takové svědomí v tajnosti, v tom práce své nelitujíc dali to některým pánům znáti, panu z Rožmberka, panu Jindřichovi z Hradce, najvyššímu purkrabí Pražskému, panu Vilémovi z Peršteina a na Helfenšteině, najvyššímu hofmistru království Českého, a panu Janovi z Švamberka a na Strakonicích, jich milostí prosíc, znajíc takový hrozný skutek nekřesťanský, aby ráčili k JKMsti se psaním svým přimluviti, aby toho prokletého židovstva z města mohli zbaveni býti pro uvarování většího horšího, strach a bázeň majíc, aby obec na ně neudeřila. I majíce od jich milostí takové listy fedrovní, v raddě své mezi sebú i s staršími obecními bedlivě rozvažujíc, uradivše se z jednostajné vuole, znamenavše některých židuov, kteříž byli z města ustúpili, jich zase domuov navrácenie, volili jsú posly k JMKské Martina písaře a Ozvalda Reichenštainara, majíce list k JKMsti věřící, kteřížto poslové vyjeli jsú ten úterý po Všech Svatých, to jest čtvrtý den měsíce listopadu, do Budína.

Přijevše ve čtvrtek na den svatého Brikcí (13 listopadu), k JMKské žádného jsú přístupu volného míti nemohli, až v pondělí ráno na den svatého Otmára (17 listopadu). Tu JMKská ráčiv do zvláštního pokoje skrze zjednání velebného pana doktora Augustina, sekretáře JKské Jasnosti kanceláře České, vjíti, ráčil je milostivě slyšeti v potřebách jim poručených. JKské Jasnosti oznámivše příhodu, kteráž se stala z návodu židuov tu v městě obývajících skrze nadepsaného Štefla pastéře, JMKské vysokémi prosbami pokorně prosíc, aby Jeho Jasnost Kská své k tomu ráčil dáti milostivé povolení, kteříž by židé o tom skutku nešlechetným věděli, aby byli trestáni; druhé, aby JMKská ráčil toho města sprostiti židův, aby jich tu v městě více na časy věčné nebylo. Na takovú vysokú prosbu Jeho Kská Jasnost ráčiv ten hrozný a skutek nekřesťanský vedle svědomí JMKské ukázaného vážiti, ráčil jest své k tomu milostivé povolení dáti, aby byli ohněm trestáni a z města vyhnáni, tu aby jich v městě na věčné a budúcí časy víc nebylo, jakož pak list, kterýž JKMst ráčil starším psáti po těchž poslích pod JKMsti pečetí, světleji ukazuje, kteréž slovo od slova takto zní a svědčí:

Vladislav etc. (Následuje přepis majestátu krále Vladislava d. na Budíně 20 listopadu 1505 č. XIV.) Potom druhý list od JMKské, kterýž zní vůbec slovo od slova takto: My Vladislav etc. (Následuje přepis listu téhož krále d. na Budíně 20 listopadu 1505 č. XV.)

Kopie této paměti, která druhdy byla zapsána asi v pamětní knize archivní města Budějovic, zachovala se v archivu Českého musea. Přepisovač připsal k tomu: „Augsburger Postzeitung No. 172 Samstag den 20 Junii 1840. D. Zunz: Damaskus, ein Worth zur Abwehr". O přípisku tom, nemajíce Augšpurského časopisu v Praze, neumíme zprávu podati.

## XIV

### 1505, 20 listopadu. Na Budíně.

*Král Vladislav přikazuje Budějovským, aby všechny židy, kteří se účastnili hrozného zločinu prolití krve křesťanské, do vazby vzali a ohněm trestali, a sděluje, že nejv. kancléři Albrechtovi z Kolovrat psal o vydání jim listu na vypovězení židů z města.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Ten ukrutný a hrozný účinek, kterýž se skrze nevěrné židy a lotry proletím krve křesťanské stal, tak jakž jste nám to po poslech vašiech vzkázali, i ta svědomie, s velikú lítostí a obtiežností jsme slyšeli a srozoměli; kdež my nechtiece pro příklad jiných židuov, aby takový zlý účinek těm židóm bez pomsty a trestání jměl minúti, přikazujem vám přísně, chtiece tomu konečně, abyšte ty všecky židy, kteříž jsú kolivěk toho zlého účinku a skutku účastni a vinni, do vazby vezmúce, kázali je bez meškánie a beze všie milosti ohněm podle práva trestati a odpraviti; pakli by kteří židé tu u vás v městě nebyli aneb utekli, na kteréž by kolivěk od jiných vyznáno bylo, těch abyšte také po všem královstvie našem Českém podle listu našeho, kterýž vám teď posieláme, hleděli, tak aby i ti jakožto jiní skutečně pro takový zlý účinek trestáni jsúce podle práva odpraveni byli. Také vám teď list posieláme k urozenému Albrechtovi z Kolovrat na Libšteině, najvyššiemu kancléři královstvie Českého, věrnému našemu milému, kterýž píšem jemu porúčejíce, aby vám bez všelijakých zmatků a odporností slovem naším list náš dal, abyšte podle toho listu našeho ty všecky židy, kteříž u vás v městě jsú, neobracujíce se na žádného, odpuštění jim dáti a je vyhnati mohli a moc jměli, a jich viece v městě neměli ani trpěli, a v tom ve všem abyšte se tak, jakož vám píšem, skutečně jměli a zachovali a jináč toho nečinili, pod uvarováním hněvu a trestání našeho. Datum Bude feria quinta post Elizabeth, anno domini xv^c^ quinto, regnorum autem nostrorum Hungarie xvi°, Boemie vero xxxv^to^.

Ex commissione propria
Regie Majestatis.

Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, v. n. m.

Orig. druhdy v arch. m. Budějovic. Kopie v arch. Českého musea.

## XV

### 1505, 20 listopadu. Na Budíně.

*Král Vladislav píše stavům českým, aby židy Budějovské, kteří se dopustili spoluviny na vraždě v Rakousích a z města utekli, buď ohněm trestali neb do Budějovic vydali.*

My Vladislav z boží milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Urozeným, statečným, slovutným, poctivým

a opatrným pánuom, rytieřóm, vladykám, Pražanóm, Horníkóm i jiným všem městóm království Českého, věrným našim milým, milost naši královskú a všecko dobré vzkazujeme. Věrní milí! Vězte, že jsú židé Budějovští skrze jednoho žida, kterýž se jmenoval Michal, jakož jsme pak toho dostatečné a hodnověrné svědomí viděli i slyšeli, v Rakúsích s nějakým Štefflem pastéřem a jeho ženú to jednali, že jim židóm Budějovským týž pastéř dietě zjednal a prodal, kteréžto dítě ten poslaný žid s pastýřem v nějakým lese ukrutně mučil a zamordoval, vzavše od něho krev, a tu krev židóm Budějovským v lahvičce přinesl a dodal, jakož pak ten jistý pastéř, když byl v Hardeku s ženú svú do vazby vzat, to všecko vyznal a na tom i s ženú svú umřel. Kdež my nechtíce, aby takový hrozný a ukrutný účinek a prolití nevinné krve křesťanské měl těm židóm bez pomsty a trestání pominúti, přikázali jsme opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým, listem naším přísně, aby oni neobracejíce se na žádného, ty všecky židy, kteříž jsú toho zlého účinku a hrozného mordu účastni a vinni, vezmúce do vazby, dali je trestati a podle práva vohněm odpraviti. Protož vám všem i jednomu každému zvláště přikazujem, chtíce tomu konečně, abyšte vy, znajíce takovú hroznú a nekřesťanskú věc a toho litujíce, ty všecky židy, kteříž by byli toho účinku vinni, z Budějovic utekli a na kteréž by jiní židé, jsúce podle práva tázáni, vyznali, kdež by se jich kolivěk doptali a vy tímto naším listem od Budějovských napomenuti a žádáni byli, jim je vydali aneb je hned a bez meškání a beze vší milosti podle práva vohněm trestati a odpraviti rozkázali, a v tom se tak, jakož vám píšem, skutečně měli a zachovali, jináč toho nečiníc pod uvarováním hněvu a trestání našeho. Datum Bude feria $V^{ta}$ post Elisabeth anno domini $XV^{C}$ $V^{to}$, regnorum autem nostrorum Hungarie $XVI^{to}$, Boemie vero $XXXV^{to}$.

Ex mandato proprio
Majestatis Regie.

Kopie druhdy v archivu m. C. Budějovic a nyní v archivu Ceského musea.

## XVI

### 1505, 20 listopadu. Na Budíně.

*Král Vladislav přikazuje Budějovským, aby vydali soudek s klenoty, který na radnici vzali po útěku židů z města, král. sekretáři doktoru Augustinovi a protonotáři Křemenskému.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a markrabie Moravský etc. Opatrní, věrní naši milí! Poněvadž jsú židé naši tu u vás v městě obyvající takový hrozný a ukrutný prolitím krve křesťanské skutek učinili, pro kterýžto zlý účinek přišli a upadli jsú nám tíž židé hrdly i statky v pokutu a vinu naši, kterúžto vinu a pokutu

nechtiece jim toho lehce vážiti, zvláště ten súdek s klénoty, stříebrem i jinými věcmi a klénoty, což jest kolivěk do něho od židuov uloženo a zabedněno, nic nevynímajíc, kterýž jste na rathúz vzali, když jsú tíž židé z města utekli, a ještě ten súdek s těmi klénoty v moci své máte, dali jsme velebnému Augustinovi doktorovi, sekretáři, a Mikulášovi Křemenskému, prothonotáři kanceláří naší České, věrným našim milým, pro jejich věrné zaslúžení, přikazujíce vám přísně, abyšte vy znajíce to, ten soudek, opatříce jej se všemi a všelijakými klénoty, tak jakž se nahoře vypisuje, svrchupsaným Augustinovi a Mikulášovi v moc a k jejich rukám bez umenšenie a všelijaké odpornosti, a žádnému jinému, vydali a poslali, a jináč toho žádným obyčejem nečinili, znajíce, že v tom vuoli a rozkázánie naše jisté naplníte. Datum Bude feria quinta ante festum presentacionis beate Marie virginis anno domini etc. xv$^{c}$v$^{o}$, regnorum autem nostrorum Hungarie xvi$^{to}$, Boemie vero xxxv$^{o}$.

Ex commissione propria
Regie Majestatis.

[Na rubu:] Opatrným purgmistru a konšelóm města Budějovic, věrným našim milým.

Originál druhdy v archivu města Budějovic. Kopie v diplomatáři musejním.

## XVII

### 1505, 19 prosince. V Budějovicích.

*Jiří Majnuš z Březnice a dva zemané vydávají svědectví o vyznání jedenácti židů na radnici Budějovské, učiněném před radou tamější, četnými šlechtici a posly z měst.*

My Jiřík Majnuš z Březnice, Oldřich Roubík z Hlavatec seděniem v Habří, a Stiebuor Roubík z Hlavatec seděniem v Dubném, vyznáváme tiemto listem přede všemi, kdež čten nebo čtúce slyšán bude, kdež jsú nás páni měšťané Budějovští obeslali a list nám psali, prosíce nás, abychom to k jejich prosbě učinili, a k niem do Budějic přijeli ten čtvrtek po Početí panny Marie najprve teď přeminulé (11 prosince), a my k takové žádosti a k prosbě jich to jsme učinili a k niem jsme ten čtvrtek na noc do Budějic přijeli. A když jest bylo na zajtří v pátek dobře ráno, tu jsú nás prosili purmistr a konšelé Budějovští, abychom k nim šli na rathaus jejich, a my jiem k vuoli a prosbě jich i to jsme učinili a k niem sme na rathaus šli. A když sme na rathauze byli, tu jest také byl urozený pán, pan Jan z Svamberka a na Strakuoniciech, mistr převorství Českého, a mnoho dobrých, urozených a vládyckých lidí, i také někteří poslové z měst. Tedy tu oznámeno a čteno jest nám všem vyznánie židuov dolepsaných, kteréžto ti židé učinili jsú dobrovolně, i také jsúce tázáni, kdež jest každý žid zvláště byl přiveden před nás, a tu před niem a před námi všemi čteno

jest vyznání každého žida zvláště, a při tom purmistr sedě pamatoval jest je, aby žádného křesťana ani žida ani pohana na svú duši nebrali, a řka (jim): vidiete a znáte, že vaše poslední hodina táhne, a protož (žádnému) křivdy nečiňte. A tu jest každý žid znal se k tomu kusu každému tak, kterak teď dole psáni stojí, a každý žid na tom zavázal se, že pravda jest, k čemuž se teď přiznávají, a na tom že umříti chtie.

Item Jakub Taka seznal podruhé, což se dotýče hlavy svaté panny Markety, že sú se židé sešli v Mojžíšově světnici všickni... Take, Černý David a Šaja při tom byli, tu jsú kuopili (hlavu) svaté Markety, tu viděl státi na stole. Tu Izák Uhruov zeť a starý Uher kúpili hlavu svaté Markety, a ihned počeli (hráti): Isák, David a Šajha, a vyhráli několik zlatých na tom, kterýž (pro)dal hlavu svaté Markety. Více vyznal beze všeho mučenie, což se krve dotýče, že skutečně vie, že to jest starý Belfl kúpil, a hned dal X zlatých a slíbil mu také ostatek dáti. Také pověděl, že by on nevěděl, k čemu jie potřebují, než někteří mnie, by k barchesuom, a někteří k ženám, které jsú mdlé a nemocné. Více vyznal, že Izák Uhruov zeť koupil jest hlavu svaté Markety, a zase prodal v Praze. Více vyznal, že Belfluov bratr Čelal jim pověděl, že bratr jeho koupil tu krev. Více vyznal, že Belfluov syn, jmenem Markvart, rýnské zlaté i groše obřezával.

Item Markvart, Belfluov syn, seznal, že v Praze rýnské zlaté obřezával. Více vyznal, že při tom byl i Jakub Take. Že Isak Uhruov zeť a starý Uher kúpili hlavu svaté Markety. Více vyznal, že všickni Židé penieze skládali o tu krev.

Item Belfl, zvoníkuov zeť, seznal, že starý Uher a zeť jeho kúpili hlavu svaté Markety. Více vyznal, že starý Belfl kúpil tu krev. To jest slyšel od synuov Belflových, jmenem Grane a Líbel.

Item jich zvuoník Hierš seznal beze všeho mučenie, že všickni Židé se sešli u Mojžíšově světnici, a tu kúpil starý Uher a zeť jeho hlavu svaté Markety. Více vyznal, což se dotýče krve, tu sú se sešli u Belfle vedle zdie, to jim chce vuoči pravěti, že tu tržeil o krev a dietě. A Isák a Šajha při tom trhu byli, když jsú hlavu sv. Markety kúpěli.

Item Velikej David seznal beze všeho mučenie, že s křesťanskými ženami měl činiti. Více seznal na ty dva Židy v Vodňanech, na otce i syna, že jsú s niem mluvěli, kterak mají klénoty; chci-li s nimi do Polska táhnúti, a ty prodati, že tu dobře v Polště znám, tedy jemu chtie dobré opropětí dáti. On se jich tázal, jaké jsú to klénoty? Odpověděli jemu, že kostelní zbuoží, ješto nesluší v zemi prodati, a nejsúť malé. A on nechtěl. Více vyznal, že starý Belfl má tu krev, to jemu jeho bratr Čelal pověděl, také jemu vuoči pravil, na tom chce umříti. Více vyznal, že Siesl a Belfl koupili tři kalichy a někuoliko pektoráluov, a Bolfgang zlatník přišel k nim

i spustil jim to. Více vyznal, že Tučného dluhu v Mojžíšových registrách nic více psáno stojí, než 1 kopa. Více vyznal, že u veliký pátek (21 března) u černého Davida byl žid jmenem Pieštěc (?) a uměl bubnovati; toho svlekli až do pasu a zavázali oči i také plivali jemu mezi tvář a mrskali jeho metlami, i posměch z něho měli. Při tom byli Isák, Jakub, Siesl, Mošl a Černý David. Více vyznal, že Izák David a Belfl žid kúpěli partikul božieho těla za III neb za IIII zlaté v těch penězich od Šitrarové v Sviní ulici. To jest slyšel od staré Uhrové, a jest tomu na LV let. Více vyznal, že zdejší židé všickni spolu koupili dietě, a tomu jest na XXti let. To jemu všickni židé pověděli, a že jim to chce vuoči pravěti. Více vyznal, že když kradené věci mezi ně zastavěli a po niech se ptali, pod kletbú tedy jednostajně spolu zuostali, aby toho zamlčeli a žádný nepověděl. Item, když jeho podruhé k mučenie vedli, seznal, když jest najprv do Budějic přišel, tedy mluvil k Belflově bratru k Čelalovi, proč jsú židé utekli, neb pravie, že v Rakousiech dietě zahuběli, a bratr tvuoj měl jest tu krev kuopěti: zle činie, že utekli, neb se sami vinni dávají. Tu jemu Čelal odpověděl: An bratr muoj vinen; ten kuopil tu krev, to jemu vuoči poviem, a na to chci umříti. Item na to jest veden Čelal k Davidovi, a David jemu to vuoči pravil, ta slova, kteréž svrchu psány stojí. Tu jemu Čelal odpověděl: Nevezmi mne na svú duši. David jemu zase odpověděl: Pravdu praviem a chci na tom umříti; i proto nedaj se stáhnúti a poznaj pravdu. Tedy Čelal odpověděl: An bratr muoj koupil a proto pryč šel; ale bych věděl, s sebú-li ji nes tu krev či nic, toho neviem.

Item Siesl seznal dobrovolně beze všeho mučení, že Isák Uhruov zeť, a starý Uher koupili hlavu svaté Markety. Více vyznal, což se dotýče té krve od dietěte z Rakous, že to Belfl koupil, a skutečně že té krve zde nenie. Také pověděl, že jednú přišel Belfl do města v pátek, a ihned zase ušel a tu s sebú krev unesl. To pověděl za jisté a na tom chce umříti. Více vyznal na naše tázánie: k čemu tu krev potřebují? Tak pověděl, že staří židé, kteří starého pokolenie jsú, a který tu nemoc má, když tu krev potřebuje, že jmu ta nemoc mine.

Item Čelal seznal dobrovolně jeden den po mučení, že Jakubovi Takovi pověděl, že bratr jeho Belfl tu krev kúpil; a je mu to dobře svědomo, a na tom chce umřieti.

Item Šiesl seznal, že jemu židé Piesečtí pravěli, že Uher žid a zeť jeho kúpili hlavu sv. Markety v Mojžiešově světnici.

Item Hirš jejich řezniek seznal, že XII kop přijal u Šiesle v světnici za tu krev; to Šieslovi vuoči pověděl a na tom chce umřieti.

Item Isák seznal, že se židé spolu sešli před Belflovic na kládě, a tu mluvěli, že Belfl tu krev kúpil. Také vyznal, že Čelal tu krev pryč nesl.

Item Veliký David seznal, že s jeho návuodem a radú spolu zuostali s Markvartovú i s jejiema oběma syny, aby dietě kúpěli, kde mohú; a to se stalo v puol létě v Strakoněciech v Markvartové světnici. A to dietě kúpeno skrze žádost Mekle žida z Plzně; ten list psal Markvartově, a v tom jí slibuoval dvě stě zlatých; a jestli že ona toho neučiní, tedy věčně jejie přítel býti nechce ani jejiemu pokolenie. Na tom chce umříti. Více vyznal, co se dotýče té krve v Budějoviciech, kterú židé koupěli, že Belfl diel vzal sebú na Piesek, a bratr jeho Čelal druhý diel nesl do Prahy do jich synagogy. Při tom sem byl. Také při tom byl Abraham z Litoměřic, Munka z Kuolína, Mojžieš pekař z Saxum (?), Gimpl z Prahy; na tom chce umřieti. Více vyznal, že tú jiezdú, když jest Čelal tu krev přinesl do Prahy, tu sem s niem šel zase až do Otěc; tu sem zuostal. Více vyznal, že tu hlavu viděl u těch dvú židuov v Vuodňanech, jmenem Izajiáše a Abrahama syna jeho, a vedle toho několik pektoráluov a kalichuov. Více vyznal, že z Frankfurtu v máji přinesli dietěcí krev do Prahy před XII léty. Více vyznal, že se stalo před XVti léty, že starý zvuoník židovský uchytěl dietě u zdě, a když pokřik přišel, tedy pustil to dietě zase běžeti. Více vyznal, že Belfl zvuoníkuov zeť, který také byl cechmiestrem, též dal penieze vedle muožnosti jeho, jako který jiný žid. Více vyznal, když jsú jeho tázali, co se dotýče falešniech listuov, také-li je dělal čili nic? a vie-li, kto je dělal? Vyznal beze všeho mučenie, že žádného nedělal; než jiná dva židi dělali je, těm dali odpuštění z země. Také se tázali, kterak ty listy dělají? Pověděl: když jeden žid druhému dobrú vuoli udělá a vzdává jemu dluhy jeho, tedy udělá list pod urozených pečetí, a tu přijdú k pečeti. Tak se dělá. To seznal beze všeho mučenie.

Item Velký žid sám dobrovolně na ceduli německy napsal a jeho vlastní rukú psaní poslal k purmistru dobrovolně beze všeho mučení, jakož pak svědčí, což nieže psáno stojí: Item, najprvní kus tak svědčí v psaní jeho, že zlaté obřezával; druhý kus, že David Piesecký zde všecko kradené zbuoží kúpil, a to přič vzel; také kúpil malované listy a ty mučil; třetí kus, že Belfl žid mnoho lidí zmordoval, jmenem Šitéře a fišmajstra i jiných více; čtvrtý kus, že Šieslová dávala děvečkám, že jsú děti utratěly; také velela městkým dětem, že sú jich otcóm a starším kradly; pátý kus, že Uher žid plival proti buožiemu umučenie. Šestý kus, že se Šiesl odkryl proti svatému buožiemu tělu. To sem viděl, a dával mu p... karty; sedmý kus, že sú přijali svaté božie tělo od těch židuov z Pasova: to sem od niech slyšel.

A takuovému jich židuov seznání a přiznánie na svědomie my svrchupsaní Jiřík Maynuš, Oldřich Roubík a Stiebor Roubík pečeti své vlastní k tomu listu dali sme přitisknúti; k niem se přiznáváme, a bylo-li by toho potřebí, ústně bychom to seznati chtěli,

též by toho potřeba byla etc. Dán ten pátek před svatým Thomú, anno 1505 etc.

Orig. druhdy v archivu m. Budějovic. Kopie zvěčn. archiváře Erbena v diplomatáři Českého musea, jenž poznamenal, že na originále zavěšené „tři pečeti v černém vosku podle sebe přitištěné potud neporušené se zachovaly; listina však vlhkostí, zvláště na kraji svém utrpěla, tak že papír vetchý a černidlo v těch místech nečitedlné učiněno jest“.

## XVIII

### 1506, 16 března. Na Budíně.

*Král Vladislav dává povolení Budějovským, aby mohli židy z města vypověděti, kdykoli budou chtíti, a aby jich více do města nepřijímali, poněvadž se těžkých zločinů dopustili.*

My Vladislav z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, markrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužický markrabie etc. Oznamujem listem tiemto všem, že jsú před velebnost naši přistúpili někteří z měšťan našich Budějovských, vysláni jsúce od opatrných purgmistra, konšeluov i vší obce téhož města, nám velmi neslušný a nekřesťanský účinek židuov některých Budějovských oznámivše, kterak by dietě křesťanské kúpivše zamordovati měli a krev tu do Budějovic mezi některé židy přinésti; i také při tom škody a záhuby a své mnohé obtiežnosti, které na ně od mnohých let skrze též židy přicházely jsú a podnes přicházejí oznamujíce, tak že znamenitě město a obec ta hynula a chudla a o své živnosti a statky přicházela, při tom s velikú prosbú a pokorú prosíce nás, abychom vzhlédnúce na týchž židuov neslušný účinek i také na jich takovú velikú záhubu, lítost nad nimi majíce, je s toho vyníti a vysvoboditi a povolení naše královské dáti ráčili, aby když by koli chtěli jim odpuštění dáti, je z města vypovědieti a jich prázdni býti mohli a moc jměli, tak aby tiem lép potomně seděti a svých obchoduov a živností hleděti mohli. Jichžto žádost a prosbu slušnú znajiece a k tomu prohlédajíce k jich věrným službám a povolnostem, že jsú se vždycky k nám věrně, poddaně a poslušně zachovali a najieti dali, i aby potomně tiem hotověji a lépe nám slúžiti, zachovati se a při tom svých živností hleděti mohli, s dobrým rozmyslem, naším jistým vědomiem a s radú věrných našich milých, mocí královskú v Čechách svolili jsme k tomu a listem tiemto svolujem, povolení naše jisté týmž Budějovským dávajiece a toho dopúštějiece, aby oni, když by kolivěk chtěli, dadúce jim prve odpuštění, nadepsané židy z města téhož vypovědieti, odbýti a jich na věčné budúcí časy prázdni býti mohli a moc jměli, oni i budúcí jich; tuto při tom zvláštní nadepsaným měšťanuom a obyvateluom města svrchupsaného Budějovic, nynějším a budúcím, číníce milost: že my ani budúcí naši králové Čeští na věčné budúcí časy viece žádných židuov do téhož města uvozovati, ani nadepsané Budějovské k tomu nutiti

máme, aby je zase mezi se přijieti a v témž městě trpěti měli; než oni i budúcí jich na věčné budúcí časy mají jich prázdni býti bez naší, budúcích našich i jiných všech lidí všeliké překážky. Přikazujiece podkomořiemu království Českého, nynějšiemu i budúciemu, i jiným všem úředníkuom našim téhož královstvi, věrným našim milým, abyšte nadepsané měšťany a obyvately města Budějovic, nynější i budúcí, při tom při všem, což se v listu tomto píše, jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, žádných jim ani budúcím jich v tom překážek nečiníc ani komu činiti dopúštějiec, pod uvarováníem hněvu a nemilosti naší i budúcích našich králuov Českých. Tomu na svědomí pečeť naši královskú k tomuto listu přivěsiti jsme kázali. Dán na Budíně ten pondělí po neděli postní, kteráž slove Oculi, léta božieho tisícého pětistého šestého, království našich Uherského šestnáctého a Českého třidcátého pátého.

[Na ohbu:] Ad relacionem magnifici domini Alberti de Colowrat et in Lybsstein, supremi cancellarii regni Boemie etc.

[Na rubu:] R[ta].

Originál pergamenový v museum města Budějovic. S velkou pečetí královskou českou na hedvábné bíločervené šňůře zavěšenou.

## XIX

### 1507, 31 května.

*Veliká obec Staroměstská svoluje, aby židé teprve po roce z města se vystěhovali.*

Anno domini MDVII feria secunda ante Marcelli decretum magne communitatis.

Jakož král JMt ráčil k tomu své povolenie dáti, aby židé od tohoto dne až do roka toliko zde v tomto městě byli a do toho času v tom roce aby se ven z města vystěhovali, že k tomu všecka obec veliká svú vuoli dali jsú a na tom ostali, aby se za židy žádný nepřimlúval zjevně ani tajně. A pakli by se kto za ně přimlúval, aby s nimi a podle nich také města prázden byl.

Pamětní kniha č. 994 na l. 83 v. v archivu m. Prahy. Po straně pozdější o něco přípisek: „Vetus et verum dictum: Pokudž slovou sedláci lidé, potud v Praze zůstanou židé.“

## XX

### 1507, 4 července. Na Budíně.

*Král Vladislav píše Staroměstským, že je chce zachovati při milosti jim učiněné, aby židé nebyli déle v Praze než do roka; avšak aby židy Pražské k tomu přidrželi, by nejv. písaři Mikulášovi z Hořic jistou summu peněz dali, kterou mu na židech před lety zapsal.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český král a markrabie Moravský etc. Poctiví, věrní naši milí! Jakož nám píšete vo té

milosti, kterú jsme vám, což se židóv dotýče, učinili, aby v městě vašem nic dále než do roku ještě byli a v tom času abyšte s týmiž židy nic činiti nejměli, jakož jsme skrze urozeného Viléma z Pernšteina a na Pardubicích, najvyššieho hofmistra královstvie Českého, věrného našeho milého, když poslové vaši zde při nás byli, jim to šíře oznámili, při které milosti vás také rádi zachovati mienieme. Kdež pak nám nynie píšete, tužíce, kterak by nějaké psanie naše rovně na odpor tomu od nás vyšlo, abyšte židy k tomu jměli a drželi, aby statečnému Mikulášovi z Hořic, najvyššiemu písaři královstvie Českého, věrnému našemu milému, to, což jsme jemu na nich dáti ráčili, dáno a zpraveno bylo, kdež se vám zdá, že by to proti té milosti našie, kterúž jsme vám, jakož se svrchu píše, učinili, jmělo býti. I věztež, že tomu nerozumieme, aby to proti té milosti bylo, neb muožete v paměti jmieti, že dlúhý čas před túto milostí Hořickému tu summu na židech jsme dali a vám o to psali, abyšte židy k tomu jměli, aby jemu ta summa dána a zpravena byla; i poněvadž jste toho ten čas zanetbali a židy k tomu vedle psaní našeho nejměli, nic se nám tu obtiežného a scestného nezdá, abyšte to, což se prve nestalo, učinili a vezmúce tu summu od židuov a témuž Hořickému ji zpraviece s těmi židy dále pokoj jměli. Protož ještě vám porúčieme a přikazujem, abyšte tomu, což jsme vám několikrát psaním naším poručili, dosti učinili, a nás o to dále starati nedali, neb sami znáte, že se vám v tom žádná úzkost neděje, než že zachovajiece se tak, jakož vám píšem, tomu toliko dosti učiníte, co jste dávno učiniti jměli. Datum Bude die sancti Procopii anno domini etc. XV$^{c}$ VII$^{o}$, regnorum autem nostrorum Hungarie decimo septimo, Boemie vero tricesimo sexto.

Současná kopie v liber vetustis. privil. č. 993 str. 238 v archivu m. Prahy za nápisem: „Poctivým purgmistru a konšelóm Starého města Pražského, věrným našim milým“ a s poznámkou „Židé ven z Prahy“. V knize svědomí úřadu purkrabství Pražského z l. 1507—1509 (sign. G 2) v archivu Českého musea na l. 14 čtou se svědomí starších židovských, kterak učinili sbírku, „když měli dáti pánu Hořickému peníze toho času“. Svědčil zejména dne 13 června 1508 Gerson žid takto:

„To mi jest dobře vědomo, že my židé Pražští platíme pánuom Staroměstským úrok každý rok nové léto, a ten úrok nebyl jest dán na ten čas, když měl dán býti pánóm, a skrze to byli jsú dali zamknúti školu židovskú páni Staroměští, a my židé skrze to zamčení nemohli jsme modlenie mieti toho času, jakož jest obyčej a řád náš ve škole naší. I šli jsme někteří židé k mistru našemu a toužili jsme jemu toho, že naše škola zamčena jest. Tehdy mistr náš řekl jest k nám dvěma: Chcete-li vy tu práci na se vzieti a ten úrok zbierati? Tehdy jsme my oba dva řekli: chceme, jestliže nám starší naši k tomu vuoli dadie. A nežádali jsme za to nic za tu summu zbírání. A starší nám také povolenie dali, abychme zbierali. I zbierali jsme my dva, já Gerson a Josef Malý tu sumu, ktož byl zapsán koli v těch rajstřích, od chudého i od bohatého. A někteří jsú odpierali, že sú dáti nechtěli z dobré vuole, než musili jsme od nich základ vzieti.“

## XXI

### 1508, 21 května. Na Budíně.

*Král Vladislav svěřuje správu židů Pražských Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála a Jindř. Tunklovi z Brníčka a těm také společně s Albrechtem z Kolovrat dává pokuty z nich.*

My Vladislav z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužické margkrabie etc., oznamujem tiemto listem všem, že jsme z milosti naší urozeným Zdenkovi Lvovi z Rožmitála a z Blatné, najvyššiemu purgkrabí Pražskému, a Jindřichovi Tunklovi z Brníčka, purgkrabí Pražskému, věrným našim milým, židy naše Pražské poručiti ráčili tak, aby jse tíž židé Pražští jimi a žádným jiným zpravovali, a kteříkolivěk židé Pražští jsú jse z Prahy vystěhovali bez povolenie našeho, ti aby jsúce od nich napomenuti ve dvú měsíciech se zase navrátili do Prahy, kromě židuov našich Kolínských i jiných, kteréž po městech našich máme. Pakli by se Pražští židé nevrátili v těch dvú měsíciech, aby ty domy své, kteréž mají v Praze, stratili i všecken ten statek svuoj, kdež by jej koli jměli, a ten aby na též Zdenka Lva a Jindřicha Tunkle připadl. A také jestliže by který žid Pražský upadl v kterú pokutu nám, a to židy Pražskými staršími uznáno bylo, ta pokuta na urozené Zdenka Lva, Albrechta z Kolovrat na Krupce a Libšteině, najvyššieho kancléře královstvie Českého, a Jindřicha Tunkle společně mocně připadnúti má. A tato milost a obdarovánie naše ve všem svém zněnie má státi a trvati dotud, dokudž židé v královstvie našem Českém jsú, a to bez naší, budúcích našich králuov Českých i všech jiných lidí všelijaké překážky. Tomu na svědomie pečeť naši královskú přivěsiti jsme rozkázali k listu tomuto. Dán na Budíně v neděli, jenž slove Cantate, léta božieho tisícieho pětistého osmého, a královstvie našich Uherského osmnáctého a Českého třitcátého sedmého.

Ex commissione propria
Regie Majestatis per literas.

Originál perg. v archivu Třeboňském č. 3501a. S pečetí královskou.

## XXII

### 1508, 22 května. Na Budíně.

*Král Vladislav přikazuje všem stavům, aby nedopouštěli na Budějovské žádného trápení neb stavování za to, že příbuzní židů, kteří v Budějovicích pro hrozný účinek odplatu vzali, ze statků po těchto židech pozůstalých je Budějovské před úřad purkrabství Pražského pohánějí, neboť statky dal král těm, komu se mu vidělo.*

Vladislav z božie milosti Uherský, Český etc. král a margkrabie Moravský etc. Urozeným, statečným, slovútným, poctivým,

opatrným, pánuom, rytieřóm, vladykám, Pražanóm, Horníkóm a jiným městóm královstvie Českého, věrným našim milým. Milost naši královskú i všecko dobré vzkazujeme. Věrní milí! Vězte, že jsú na nás opatrní purgmistr, konšelé, starší i všecka obec města Budějovic, věrní naši milí, skrze své poselstvie vznesli, oznamujíce nám tužebně, kterak někteří židé, měvše v témž městě přátely své, kteříž jsú nám pro svuoj zlý a ukrutný účinek hrdly i statky v pokutu a u vinu upadli a potom skrze rozkázánie naše svú odplatu vzali etc., usilují a pracují je Budějovské z těch židovských statkuov, po nich zuostalých, kterýchž v své moci nemají, trápiti a od toho nechtiec pustiti, jim pohruožky činie a před úřad purgkrabství hradu Pražského nepřestávajíc pohánějí, prosíce nás v tom za milostivé opatření, abychom takového obtěžování na ně dopúštěti neráčili. I žádost jich slušnú znajíce, přikazujem vám, abyšte vy, znajíce to, žádného trápenie, hyndrování ani stávek na Budějovské pro ty židy s přátely jich obojího pohlavie skrze naše rozkázání minulé žádným obyčejem nedopúštěli, než abyšte všem takovým židóm, na komž by toho žádali, to oznámíc, přístně slovem našiem královským přikázali, aby voni židé Budějovských vo zuostalé židovské statky, kteříž jsú spravedlivě na nás přišly a připadly, a kteréž jsme již, kde se nám vidělo a zdálo, rozdali, hyndrunkem, stávkami ani vo jiné tomu podobné kterýmž kolivěk právem ani kterým jiným vymyšleným obyčejem nynie i budúcně ani napomínali ani trápili ani toho židóm dopúštěli, znajíc, že v tom vuoli a jisté naše rozkázání naplníte. Datum Bude feria II. post dominicam Cantate anno domini etc. XV$^{c}$ octauo; regnorum autem nostrorum Hungarie XVIII$^{o}$, Boemie vero XXXVII$^{o}$.

Ex commissione propria
Regie Majestatis.

Originál druhdy v archivu města Budějovic. Kopie v diplomatáři Českého musea.

## XXIII

### 1514, 8 února. Na Budíně.

*Král Vladislav povoluje purkmistru, konšelům i vší obci města Uherského Hradiště, aby se mohli zbaviti židů, kterých v žádném jiném král. městě moravském více není.*

My Vladislav z boží milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský etc. král, margkrabie Moravský, Lucemburské a Slezské kníže a Lužický markrabie etc., oznamujem tímto listem všem, že jakož od ciesařuov a králuov Českých a margkrabí Moravských, předkuov našich, dání, též také od nás potvrzení opatrní purgmistr a konšelé města Hradišče mají, aby oni židy v témž městě

súdili, a také židé k témuž městu platy aby platili, jakož pak ti listové to všecko v sobě šíř ukazují. Nyní pak ukázáno i předloženo jest nám, kterak oni židé k velikej škodě a záhubě témuž městu sou, a při tom jsme prošeni od purgmistra, konšel i vší obce již psaného města Hradišče, abychom je při takovej věci opatřiti a těch židuov zbaviti ráčili, poněvadž v žádném městě našem margkrabství Moravského nejsú, též tu, aby jich také nebylo mezi nimi v tej obci obyvateluov. My pak prohledajíce k mnohým věrným a ustavičným službám již psaných obyvateluov města Hradišče, kteréž sou nám činili a činiti nepřestávají, nás jakožto krále a pána svého věrně se přidržíce, znajíce jich slušnú prosbu, aby oni tím lépe živnosti svej hleděti a to město opatrovati mohli k poctivému a užitečnému našemu a dědicův našich, s dobrým rozmyslem, s radú věrných našich a naším jistým vědomím z milosti a mocí naši královské v Čechách i jakožto margkrabie Moravský svolili jsme k tomu, zvláštní tuto milost týmž Hradišckým listem tímto v tom činíce a moc i vuoli naši královskú k tomu jim dávajíce, a tomu konečně chtějíce, aby židuov v témž městě nebylo obyvateluov nyní i na budúcí věčné časy pod žádným spuosobem, a oni Hradiščští a všecka obec toho města aby se jich konečně zbavili a zbaviti mohli a jich mezi sebú nejmieti, a to bez naší, krále Ludvíka, syna našeho najmilejšího, dědicuov i budúcích našich, králuov Českých a margkrabí Moravských, i jiných všech a všelikterakých lidí všelijaké překážky. Však také oni purgmistr, konšelé i všecka obec povinni sou a budou nynějším židuom, k čemuž spravedlnost mají, podle práva města svého k tomu dopomoci a též každému od nich spravedlivé učiniti právem a žádnému nedopúštěti jim křivdy činiti v tom, a také čas slušný k vyprodání a vyhoštění z města jim židóm dáti a položiti, v kterémž by se oni vyprodati a vyhostiti mohli. Též také což se těch domuov dotýče, v kterýchž nyní židé jsú, a když se vyprodají, jakž se svrchu píše; a také všemu a každému na tom právě nikam se jinam neodvolávajíc ani jinde kde ortele berúce, podle výsad napřed dotčených téhož města, kteréž na židy mají, spravedlivé od sebe učiní podle rozsudkův jich. A také to opatřiti mají již psaní purgmistr, konšelé i všecka obec, aby platové spravedliví na těch domích židovských nesch____, než vydáváni a zpravováni aby byli podle výsad téhož města, a to nyní i budúcí věčné časy. A protož přikazujem všem poddaným našim margkrabství Moravského a zvlášč hajtmanu a podkomořímu, nynějším i budúcím, věrným našim milým, abyšte již psané purgmistra, konšely i všecku obec města Hradišče při tejto milosti naší jměli, drželi a neporušitedlně zachovali, je ochraňovali a překážek v tom jim činiti žádnému nedopúščeli, nikoli jinak nečinic. Tomu na svědomí pečet naši královskú k listu tomuto přivěsiti jsme rozkázali. Dán na Budíně v středu po svatej panně Dorothě léta božieho

tisícieho pětistého čtrnadcstého, a království našich Uherského čtyřmecietmého a Českého čtyřidcátého třetího.

[Na ohbu:] Ex commissione propria Regie Majestatis
per strenuum militem
Prozka Matey de Cetnia,
secretarium Sue Maiestatis.

[Na rubu:] R[ta].

Orig. perg. v archivu města Uherského Hradiště. S velkou pečetí královskou.

## XXIV

### 1515, 30 října.

*Zřízení obce Staroměstské o židech.*

Ustavenie a pořiezenie níže psaná pan purgmistr a páni starší obecní i všecka obec mezi sebú zřédivše a jednomyslně na tom ostavše v knihy je ráčili rozkázati vepsati a vložiti létā božieho MDXV v úterý přede Všemi Svatými za purgmistrstvie Václava Pecky. Relátor od obce Daniel Rous z Vlkánova, hor viničných pergmistr.

O židech takto jest zuostáno: Žid žádný aby jiného pána neměl, který byt svuoj v tomto městě má, než krále JMst. Pak-li by který žid měl jiného pána, ten každý do čtyř nedělí aby od toho pána odpuštěnie vzal aneb v těch čtyřech nedělích ven se z města vyhostil, a ti, kteříž domuov nemají svých a jsú podruzi aneb hosté, žádného jináč aby nepřijímali do domuov hospodáři židovští, leč to slíbí všecko zachovati též jako usedlí židé, jak se tuto pořád podpisuje pod tajmiž pokutami.

Židé aby sousedóm města tohoto, kteří by jich potřebovali, nepójčovali, než na základy a to tak, jakž jest od staradávna vyměřeno. Pakli by který žid pójčil na list, vajš aby nepójčoval sta kop míšenských, a z těch jestliže by v roce a ve dni žid nenapomínal a ku právu se o to neutek, aneb viece než sto kop pójčil, a také že by lichvy déle než rok čekal, tu summu aby žid propadl, a ten, komuž by pójčil, aby židu ničímž povinen nebyl. Potřeboval-li by pak kto větčie summy, než sto kop míšenských a chtěl od žida mieti, aby žádnému židé nepójčovali bez vědomie a povolenie pana purgmistra a všie raddy.

Registry aby souseduov v dluhy neuvodili buďto purkrabskými aneb v kanceláři. Pakli by se který soused v kterážkoli registra zapsal židu v jakýž koli dluh, tiem aby židu povinen nebyl. Pak-li by jej žid k tomu jakýmž koli zpuosobem přived, že by jemu ten dluh soused dáti musil, a zvlášť vedle registr purkrabských, tehdy ten soused aby při tomto právě na tom židu toho postihati mohl, a jej postihna ku právu aby jej dal, a ten žid zde právem aby přidržán byl, a zase tomu sousedu tu summu, kterúž jest jemu dal, aby navrátil i s škodami na to přišlými,

a potom ten žid aby hned z města vyhnán byl, protože jest proti zápovědi učinil.

Všichni židé, kteří zde svuoj byt mají aneb příchozí jsú, o jakéžkoli dluhy aneb věci aby súseduov k žádnému právu nepoháněli, ani jakžkoli vymýšleně tiskli, než před právo tohoto města pod vyhnáním a vypověděním ven z města.

Lichvy židé z souseduov aby viece nebrali, než s každé kopy grošuov českých po dvú peniezích malých pod trestáním. V trhy křesťanóm aby židé nevkračovali ani se třeli, a křesťanuov v žádné koupi aby nepředávali, na vozy aby nelezli, před brány aby nechodili pod trestáním.

Suken, nových kožichuov, nových tesákuov, končieřuov, šavlí, korduov znova připravených i nových měšcuov, tobolek, váčkuov aby židé neprodávali ani dělali, a toho zhola aby prázdni byli, pod ztracením toho. což by prodávali aneb dělali. Ktož by je. koli v tom postihli, kterékoli řemeslo, polovice tomu řemeslu a druhá polovice pánóm.

Kožichuov, sukní, čub vetchých a jakéhožkoli šatctva po uliciech ani po domiech aby nenosili, než tu toliko ve dni trhovém, kdež jest vysazeno, jako na tarmarce prodávali, nosiec na rukou bez šrákuov a jiné dni mezi židy doma v svých domiech, chtie-li.

V uobchody kramářóm i jiným obchodníkóm a všem řemeslníkóm, což kterému obchodu neb řemeslu přileží, aby jim v to židé nevkračovali a nepřekáželi. Pakli by byl v tom který žid postižen, an co proti těm obchodníkóm a řemeslóm činí, buďto že kořenie, hedvábie, tkanice neb cožkoli krámského vážie neb na lokty prodává, kmenty, plátna, damašky, aksamity, sukna a cožkoli k tomu podobného že by se u žida našlo, an to váží a prodává, ješto by ke škodě a k újmě živností obchodníkóm nebo řemeslníkóm bylo, a proti jich obdarování a zřiezení starobylému tohoto města, ten žid každý s tiem se vším do vězenie panského aby vzat byl právem, aneb od těch, komuž by překážku přes tuto zápověď činili. A s tiem, s čímž by byli postiženi židé nebo jeden z nich, to všecko aby pobráno bylo, diel jeden těm, komuž by tiem škodili, kterémukoli obchodu neb řemeslu, druhá polovice pánóm.

Kterýkoli žid bude postižen, an peniezi lidem platí drobnými a ti peniezi že by jiné byli nežli horské mince, ty všecky aby jemu pobrány byly, pro tu příčinu. že židé miesie lehké mince mezi horskú, jakožto slezské haléře a ty v peniezi udávají, ješto jest to faleš, žid každý v kuklách a v pláštích aby chodil, a kterýžkoli bez kukly bude postižen, pokuty rychtáři dva groše česká aby dal. A to tak zřiezenie zavřené o židech aby stálo od tohoto zápisu do dalšieho a lepšieho opatřenie.

Kniha č. 994 na l. 86 v. v archivu města Prahy.

## XXV

### 1518, 24 ledna. V Nymburce.

*Rada Nymburská žaluje radě Staroměstské, že židé Pražští pohánějí dva jich židy před soud purkrabský na místě soudu jich městského.*

Službu naši vašim mstem vzkazujem. Slovutné poctivosti páni, přátelé naši! Zvláště oznamujeme vašim mstem i žalujeme na židy Pražské, poddané vaší msti, kterak opět pohánějí židův našich poddaných a poplatných Josefa a Samule před úřad jmsti páně purkrabuov hradu Pražského, nám nic na ně nežalovavše, činí, pokud se jim vidí a líbí, ješto tím a takovú věcí ne židuom našim poddaným protimyslnost a lehkost činí, ale nám a práwuom našim, ješto, kdyby nám na ně co žalovali, my jistě jakožto od poddaných a dědičných našich bez puohonu spravedlivé, byli-li by co povinovati, učinili bychom. Prve je trápili po své vuolí klatbú, nyní puohonem, příčiny my slušné neznáme, protož vašich mstí prosíme, že jim račte židuom svým, starším jich, rozkázati, aby oni židuov našich na tento čas nechali a od puohonu pustili, nebo chceme rádi od nich každému spravedlivé učiniti. Věříme vašim mstem, že přímluvy naší jim židuom poddaným našim užiti dáte a my pro vaše msti, což nám jediné slušného, a vaše msti nás potřebovali, učiníme rádi jako pro své milé pány přátely. Datum dominica post Vincentii anno 1518 domini.

Purgmistr a rada města Nymburka na Labi.

[Na rubu:] Slovútné poctivosti pánům, panu purgmistru a radě Starého města Pražského, pánuom přáteluom našim zvláštním.

Orig. druhdy u zvěčn. dra. Dlabače v Nymburce; z něhož kopie v zemském archivu.

## XXVI

### 1522, 1 prosince. Na hradě Pražském.

*Král Ludvík potvrzuje Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála právo na židy.*

My Ludvík z božie milosti Uherský, Český, Dalmatský, Charvatský oc. král, markrabie Moravský, Lucemburské a Slezské knieže a Lužický markrabie etc., oznamujem tímto listem všem, jakož urozený Zdeněk Lev z Rožmithála a z Blathné, najvyšší purkrabie Pražský, věrný náš milý, má v uobraně židy Pražské i také některé na nich užitky, podle zápisuov krále Vladislava slavné paměti, otce našeho najmilejšieho, a toho jest v držení a v uožívání, a také někteří jiní židé v královstvie našem Českém za dědičné jemu jsú se dali a někteří v uobranu poddali, jakož od něho i listy toho mají. I prošeni jsme od téhož Zdeňka, abychme jemu toho potvrditi a při tom jeho milostivě zuostaviti ráčili. I znajíce jeho věrné služby, kteréž nám činil a činiti nepřestává, s dobrým rozmyslem a mocí naší královskú v Čechách, toho jemu

všeho tímto listem potvrzujeme a při tom zuostavujeme, nechtějíce těch židuov žádnému jinému dávati, než aby on na těch jmenovaných židech tu obranu měl i také tu vrchnost, kteří jsú se jemu za dědičné poddali, a toho všeho aby užieval a užívati mohl, kterak jest toho prve v uožívání byl a jest, a to bez všelikterakých lidí všelikterakć překážky. A jestliže by kto sobě proti tomuto našemu obdarování a dání co z[j]ednal, to nemá žádné moci proti tomuto listu mieti. Tomu na svědomie pečeť naši královskú k listu tomuto rozkázali jsme přivěsiti. Dán na hradě Pražském v pondělí po svatém Ondřeji léta božieho tisícého pětistého dvamezcítmého, královstvie našich Uherského a Českého sedmého.

Ad relacionem magnifici domini Brzetislai de Ryzmbergk et Sswihow in Rabii, magistri curie regie etc.

Originál perg. v archivu Třeboňském č. 3501 b. S velkou pečetí královskou.

# OBSAH.

---